MASARYKOVA UNIVERZITA

Přírodovědecká fakulta

Studijní obor: Matematika-ekonomie

ÚČTOVÁNÍ O FINANČNÍCH AKTIVECH

The accounting of financial assets

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:
doc. Ing. Jaroslav Sedláček, CSc.

Autor:
Jana Šubová

Brno 2010

Masarykova univerzita

Přírodovědecká fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Student: **Jana Šubová**

Studijní program - obor: **Aplikovaná matematika - Matematika - ekonomie**

Ředitel Ústavu matematiky a statistiky PřF MU Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu MU určuje bakalářskou práci s tématem:

Účtování o finančních aktivech

The accounting of financial assets

Oficiální zadání: Problémová oblast: Účetnictví, zejména metody, principy a postupy účtování. Cíl práce: Cílem práce je popsat postupy účtování jednotlivých finančních aktiv podle českých účetních standardů. Na příkladech poukázat na výhody resp. nevýhody těchto postupů. Postup práce a použité metody: 1. Úvod (předmět a cíl práce) 2. Analýza současného stavu řešené problematiky, jeho příčin a důsledků 3. Teoretické poznatky (výběr relevantních informací, jejich analýza, komparace, diskuse a hodnocení) 4. Aplikační část (sestavení příkladů ilustrujících postupy účtování, diskuze přístupů, interpretace výsledků) 5. Shrnutí a závěry diplomové práce (vlastní stanoviska).

Literatura:

Kovanicová, Dana. Abeceda účetních znalostí pro každého. 15. aktualiz. vyd. Praha : Bova Polygon, 2005. 418 s. +. ISBN8072731181., Účetnictví podnikatelů :po vstupu do Evropské unie. Edited by Jaroslav Sedláček. 1. vyd. Praha : C.H. Beck,2004. Účetnictví bank a finančních institucí 2009. Edited by Josef Jílek - Jitka Svobodová. 7. vyd. Praha.

Vedoucí bakalářské práce: doc. Ing. Jaroslav Sedláček, CSc.

Datum zadání bakalářské práce: červen 2009

Datum odevzdání bakalářské práce: dle harmonogramu ak. roku 2009/2010

V Brně dne 2.11.2009

V.Z.

prof. RNDr. Jiří Rosický, DrSc.
Ředitel Ústavu matematiky a statistiky

Zadání bakalářské práce převzal dne: 24. 11. 2009

Podpis studenta

Jana Šubová

Jméno a příjmení autora: Jana Šubová
Název bakalářské práce: Účtování o finančních aktivech
Název práce v angličtině: The accounting of financial assets
Katedra autora práce: Ústav matematiky a statistiky
Katedra vedoucího práce: Financí
Vedoucí bakalářské práce: doc. Ing. Jaroslav Sedláček, CSc.
Rok obhajoby: 2010

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou účtování finančních derivátů. Vymezuje samotný pojem derivát ze tří hledisek (ekonomického, právního a účetního) a také vymezuje strukturu derivátů. Popisuje konkrétní účtování jednotlivých účetních operací, které jsou spojeny se sjednáním, průběhem a ukončením derivátového kontraktu. V poslední části jsou uvedeny praktické příklady účtování forwardu, swapu a opce.

Annotation

The bachelor thesis deals with to accounting of financial derivatives. It defines concept of derivatives from three different points of view (economic, legal and accounting). It also defines structure of derivatives. The thesis describes concrete accounting of operations, which are associated with the start, progress and end of a derivative contract. In the last part it shows practical examples of accounting forwards, swaps and option.

Klíčová slova

Finanční deriváty, účtování, forward, futures, swap, opce

Keywords

Financial derivatives, accounting, forward, futures, swap, option

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Účtování o finančních aktivech* vypracovala samostatně pod vedením doc. Ing. Jaroslav Sedláček, CSc. a uvedla v ní všechny použité literární a jiné odborné zdroje v souladu s právními předpisy, vnitřními předpisy Masarykovy univerzity a vnitřními akty řízení Masarykovy univerzity a Přírodovědecké fakulty MU.

V Brně dne 27. května 2009

vlastnoruční podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. Ing. Jaroslavu Sedláčkovi, CSc. za odborné vedení mé bakalářské práce, za cenné připomínky, návrhy, ochotu a čas, který mi věnoval.

Obsah

Úvod ..... - 7 -

1. Kapitola – ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ POZNATKY ..... - 9 -

1.1 Pojem derivát ..... - 10 -

1.1.1 Vymezení derivátů z ekonomického hlediska ..... - 11 -

1.1.2 Vymezení derivátů z právního hlediska ..... - 12 -

1.1.3 Vymezení derivátů z účetního hlediska ..... - 13 -

1.2 Struktura derivátů ..... - 15 -

1.2.1 Dělení podle druhu rizika a podkladového aktiva ..... - 16 -

1.2.2 Dělení derivátů podle charakteru práva ..... - 17 -

1.2.3 Dělení derivátů podle formy obchodování ..... - 19 -

1.2.4 Dělení derivátů podle doby splatnosti ..... - 20 -

1.2.5 Dělení derivátů podle motivu využití ..... - 20 -

1.3 Další pojmy k objasnění ..... - 22 -

2. Kapitola - ÚČTOVÁNÍ DERIVÁTŮ ..... - 24 -

2.1 Průběh účetního zachycení derivátů ..... - 25 -

2.2 Sjednání derivátového kontraktu ..... - 25 -

2.3 Období mezi sjednáním a ukončením derivátového kontraktu ..... - 28 -

2.4. Ukončení derivátového kontraktu ..... - 32 -

3. Kapitola - PRAKTICKÉ PŘÍKLADY ÚČTOVÁNÍ FINANČNÍCH DERIVÁTŮ…. ..... - 36 -

3.1 Příklad č. 1 – Účtování měnového forwardu ..... - 36 -

3.2 Příklad č. 2 – Účtování swapů ..... - 41 -

3.3 Příklad č. 3 – Účtování opcí ..... - 47 -

Závěr ..... - 52 -

Seznam použité literatury a dalších pramenů ..... - 53 -

Seznam obrázků ..... - 55 -

Seznam tabulek ..... - 55 -

Úvod

Účetnictví je v dnešní době jedním ze základních prvků dobrého vedení podniku a také celkového chodu ekonomiky. Každá firma by měla dbát na to, aby její účetnictví bylo kvalitní, přehledné, poskytující přesné informace a mělo by se držet všeobecně uznávaných pravidel. V minulosti se již mnohokrát ukázalo, že pokud si investoři nemohou udělat přesný obraz o finanční situaci, výkonnosti podniku a jeho budoucím vývoji, vede to jen k problémům a v nejhorších případech až ke krizím, ať už hospodářským, politickým nebo i sociálním. Což jednoznačně dokazuje i nejnovější hospodářská krize a situace na kapitálových trzích.

V minulosti (především před rokem 1989) byl v České republice význam finančního majetku velmi malý. Větší rozšíření dlouhodobého finančního majetku je spojeno s kupónovou privatizací, kdy se téměř každý občan stal akcionářem určité společnosti. Později dochází k dalšímu rozšiřování prostřednictvím rozvoje finančních trhů a burz cenných papírů. Toto umožnilo větší možnosti a snadnější finanční investování. V současnosti významnost finančních aktiv neustále roste a již patří k nejdůležitější části majetku podniku.

Jelikož je oblast finančních aktiv, co se obsahu týče, velmi rozsáhlá a dalo by se o této problematice napsat několik bakalářských prací, zaměřila jsem se pouze na jednu část finančních aktiv a to finanční deriváty. Chtěla bych nejprve vymezit tento pojem a poté se zaměřit na účtování derivátů. Finanční deriváty jsou velmi specifickým finančním instrumentem a znalost jejich účtování není příliš rozšířena. Jejich význam a množství v dnešní době neustále roste. Problematika finančních derivátů mě velmi zajímá a toto téma jsem si vybrala z důvodu rozšíření znalostí. Jsem studentka oboru Matematika – ekonomie a v dalším studiu bych se chtěla zaměřit spíše na oblast finanční matematiky (obor Finanční matematika na Přírodovědecké fakultě) a popř. také studovat navazující magisterský obor Finance se zaměřením na účetnictví. Cílem této práce je v souladu se stávající právní úpravou v České republice vytvořit přehled účtování finančních derivátů. Definovat tento pojem a stručně popsat jednotlivé druhy derivátů. Práce by měla sloužit k poučení a rozšíření znalosti, ať už studentů nebo i širší veřejnosti, která by měla o toto téma zájem.

Metodou získávání dat bylo při tvorbě této práce studium odborné literatury. Literatura k tomuto tématu je poměrně dostupná. Já jsem se zaměřila převážně na studium tištěné literatury, kde nejvýznamnějšími autory jsou prof. ing. Josef Jílek, CSc. a doc. Ing. Petr Dvořák, Ph.D. Dalším důležitým zdrojem informací pro mě byly České účetní standardy a také Mezinárodní standardy účetního výkaznictví (IFRS, dříve vydávané jako Mezinárodní účetní standardy – IAS).

Práce je rozdělená do tří hlavních kapitol. První kapitola je věnovaná vymezení základních pojmu a definovaní jednotlivých druhů derivátů. Druhá kapitola se zabývá problematikou účtování finančních derivátů. Třetí Kapitola se věnuje praktickým příkladům a ukázkám správného účtování. Je zde uveden příklad na účtování měnového forvardu, úrokového swapu a opcí.

1. Kapitola – ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ POZNATKY

Účetnictví prochází v čase značným vývojem, neustále dochází k jeho obměnám. U nás došlo k výraznému zlomu na počátku 90. let, kdy byla zahájena reforma českého účetnictví. Docházelo k zdokonalování obsahové, metodické a kvalifikační stránky účetního systému. Zároveň dochází ke změně ve filozofii v tomto oboru, byly vymezeny nové úkoly, funkce a účty. Tato nová koncepce vychází z všeobecně uznávaných, léty prověřených účetních zásad. Cílem účetnictví je věrně zobrazit realitu pro potřeby finančního řízení firmy a zajistit srovnatelnost výstupních účetních informací v národním i nadnárodním měřítku. Účetní standardy jsou platné pro všechny, bez ohledu na velikost dané jednotky. Použité metody musí být u všech jednotek shodné, aby byla zajištěna lehká porovnatelnost mezi jednotlivými podniky. Je zde patrná snaha o přiblížení nového účetního systému pojetí evropskému, zejména tzv. kontinentálnímu systému účetnictví. Jeho základním úkolem je poskytnout všem spolehlivé informace o ekonomické zdatnosti daného podniku (společnosti). Ukazuje nám finanční a majetkovou situaci podniku (k určitému datu), výsledek hospodaření (za určité období), úspěšnost finančního řízení, dlouhodobou stabilitu podniku, výnosnost vloženého kapitálu a platební schopnost podniku. Vyšším principem v účetních zásadách je zásada poctivého a věrného zobrazení skutečnosti a finanční situace podniku.

Dne1.ledna 2004 byla uvedena v platnost novela zákona o účetnictví, kterou bylo zrušeno jednoduché účetnictví, a zároveň byla stanovena pravidla platící pro všechny účetní subjekty. Podle této úpravy jsou tedy všechny účetní jednotky povinny účtovat podvojně.

Základní pravidla pro účtování jsou obsahem **Zákonu č. 563/1991 Sb.**, o účetnictví („Zákon o účetnictví“) a ve **Vyhlášce č. 500/2002 Sb.** („Prováděcí vyhláška“). Další vymezení je obsahem jednotlivých **Českých účetních standardu** pro podnikatele. Mezinárodní metodologie účtování je zachycena v IFRS (Mezinárodní standardy účetního výkaznictví). Pro účtování derivátů z mezinárodního hlediska jsou nejdůležitější standardy **IAS 32 – Finanční nástroje: zveřejňování a prezentace** a **IAS 39 – Finanční nástroje: účtování a oceňování.**

1.1 Pojem derivát

Finanční deriváty patří mezi nejmladší finanční instrumenty na finančním trhu. Jejich největší rozmach proběhl na přelomu 70. a 80. let 20. století. Největší rozmach finančních derivátů je spojen se vznikem derivátových burz v USA. Avšak jejich předchůdce a zmínky o nich můžeme nalézt i dříve. Historie derivátů je od nepaměti spjata s jištěním rizika podnikatelského subjektu. Hovoří se o tom, že první deriváty komoditního typu se objevovaly už v antice, kdy souvisely se zemědělskou produkcí. Typickým příkladem je farmář prodávající futuritum na pšenici a mlynář, který toto futuritum kupuje. Farmář si prodejem své úrody ještě před sklizní zajistil jistý výdělek. Naopak kupující mlynář se tímto pojistil proti případnému vzestupu cen v době špatné úrody. Postupně se začal v 70. letech 20. století rozšiřovat také finanční futures (nákup či prodej finančního aktiva v budoucnosti za dnes stanovenou cenu). Objem obchodování s finančními deriváty rychle několikanásobně převýšil objem obchodování s komoditními deriváty. Navíc se začíná rychle rozšiřovat také měnový forvard, jelikož si díky němu firmy exportující do zahraničí zajistí kurz pro budoucí prodej svého zboží. V 80. letech se rozšiřují i úrokové deriváty, díky nimž se firmy zajistí proti výkyvům úrokové sazby.

Přesné vymezení a definice pojmu derivát je velmi důležitým základem pro další zkoumání dané problematiky. Samotné definování je však složitý problém. Dochází ke vzniku nových derivátových instrumentů, jejichž konstrukce je často velmi složitá (někdy i záměrně), aby se ztížilo jejich zařazení pro účely regulační, účetní či daňové. Proto se stává přesné vymezení pojmu derivát stále složitější. Z účetního hlediska je silný požadavek na přesné vymezení. Proto nejvíce propracované definice jsou obsaženy v mezinárodně uznávaných účetních standardech (účetní zásady USA a mezinárodní standardy účetního výkaznictví). Derivátové instrumenty jsou velmi různorodé, což je hlavní příčina, že nelze nalézt jedinou, všeobecně platnou definici derivátů. Pro různé účely mohou být relevantní různé charakteristiky. Proto je důležité při vymezení tohoto pojmu rozlišovat tři různá hlediska.[1]

1. **Ekonomický aspekt**
2. **Právní aspekt**
3. **Účetní aspekt**

[1] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008, str. 13 – 14

1.1.1 Vymezení derivátů z ekonomického hlediska

Derivát je finanční instrument, jehož **hodnota je odvozena** (derivována) od jeho podkladového aktiva. Derivátové instrumenty nejsou výsadou pouze finančních trhů. Existují i na surovinových, komoditních trzích, můžeme se ale také setkat se deriváty na počasí či na sportovní výsledky. Podkladovým aktivem nemusí být vždy obchodovatelný produkt. Může jim být cenný papír, komodita, pohledávka, měna, úvěr, ale také rychlost větru či výsledky sportovních utkání atd. V podstatě vše, co může mít určitý stupeň nepředvídatelného efektu určité obchodní aktivity, může být podkladovým aktivem nějakého derivátu.

Dalším důležitým rysem derivátu je jejich **termínový charakter**. Charakteristickým znakem termínových obchodů je časový nesoulad mezi uzavřením obchodu a jeho plněním. To znamená, že v době uzavření obchodu jsou pevně sjednány veškeré podmínky obchodu (včetně ceny, za kterou bude realizován) a v době splatnosti, ke které je obchod sjednán, dochází k dodání tzv. bazických finančních instrumentů (na které je termínový obchod uzavřen) a jejich zaplacení.[2] Derivát umožní v tomto okamžiku zafixovat, resp. dohodnout kurs nebo cenu, za kterou může být aktivum nakoupeno či prodáno k určitému budoucímu datu. Firmy či soukromé osoby se tímto snaží o eliminaci rizik. Se sjednáním derivátů je spojena pouze **malá či dokonce žádná počáteční investice**, vzhledem k potenciálnímu výnosu (či ztrátě). Je zde vysoký tzv. pákový efekt, což znamená možnost dosažení vysokého zhodnocení (a samozřejmě i vysoké ztráty). Právě toto činní z derivátů velmi zajímavý nástroj ze spekulačního hlediska. Výše počátečních investic také činí z derivátů finančně dostupný instrument.[3] Problémem je přesné vymezení, ať už doby splatnosti nebo výše počáteční investice, od které můžeme říct, že se jedná opravdu o derivát. Tyto hranice nelze přesně vymezit. Hlavním důvodem je právě velká různorodost derivátů. Existují také určité instrumenty, u kterých zařazení mezi deriváty není vůbec jednoznačné. Deriváty vznikají ve své podstatě složením jednodušších instrumentů, proto na ně nemůžeme nahlížet principiálně jinak než na instrumenty, ze kterých byly složeny.[4]

---

[2] DVOŘÁK, P.: *Finanční deriváty*. 3. vydání., Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1998, str. 237

[3] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2.vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008, str. 14 – 21

[4] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2.vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008, str. 14 – 21

1.1.2 Vymezení derivátů z právního hlediska

Pro praktické využívání derivátů je také velmi důležité jejich vymezení v legislativě. Základní vymezení z právního hlediska přináší **zákon o podnikání na kapitálovém trhu**. Ten deriváty vymezuje jako součást investičních nástrojů. Obsahuje ovšem pouze výčet jednotlivých druhů finančních derivátů, nikoliv charakteristiku jejich podstaty. Stručnou obecnou definici derivátů můžeme najít také v dalších zákonech. Např. v rámci **devizového zákona** najdeme vymezení derivátů v rámci devizových hodnot. Finančním derivátem rozumí penězi ocenitelná práva a závazky, které jsou odvozené z peněžních prostředků v cizí měně a ze zahraničních cenných papírů. Jedná se však pouze o velmi úzké vymezení. Další zmínku můžeme najít v **obchodním zákoníku**, který však upravuje pouze určitou formu jednoho z opčních derivátů (opčních listů). **Zákon o cenných papírech** definuje derivát jako penězi ocenitelná práva a závazky, jejichž hodnota se vztahuje k cenným papírům nebo je odvozena z cenných papírů, komodit, měn, jiných majetkových hodnot, úrokových měr, kurzových indexů nebo jakýchkoliv jiných faktorů stanovených pro tento účel a ke smlouvám nebo ze smluv o nich.[5] Základním problémem z hlediska právního vymezení je to, zda na právní podstatu derivátů pohlížíme jako na hry a sázky nebo na ně nahlížíme čistě jako na finanční instrumenty.[6] Různí autoři se v tomto rozchází. Např. JÍLEK ve své publikaci uvádí:

„Hned na začátku právního rozboru je třeba uvést, že veškeré deriváty spolu s loteriemi a jinými podobnými hrami jsou v České republice součástí sázek a her, tj. hazardních her (gambling, gaming) podle zákona č.40/1964 Sb. občanského zákoníku. Tím jsou deriváty právně i ekonomicky hazardními hrami.“[7]

S tímto názorem avšak někteří autoři nesouhlasí. Nelze toto totiž odvodit ze současné právní úpravy v ČR. Např. DVOŘÁK se ve své publikaci[8] zabývá problémem blízkého vztahu mezi deriváty a řadou klasických instrumentů, přičemž není mezi nimi přesně právně vymezená hranice. Pokud tedy budeme považovat deriváty za hry či sázky, pak bychom za ně museli považovat také např. akcie či dluhopisy. Za charakteristické rysy, které podle něj odlišují deriváty od her a sázek jsou:

---

[5] JÍLEK, J.: Finanční a komoditní deriváty. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, str. 37
[6] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2.vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008, str. 21 - 27
[7] JÍLEK, J.: Finanční a komoditní deriváty.1.vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, str. 624
[8] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2.vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008

- V základě ležícím instrumentem derivátu je ekonomický nástroj, kdežto u her a sázek to může být cokoliv.
- Výše zisku (popř. ztráty) se u derivátu odvíjí od rozdílu mezi cenou (nebo také jinou veličinou) sjednanou v kontraktu a vývojem cena (veličin) na trhu. U her a sázek to tak není.
- Výše zisku také není u derivátů závislá na jiných kontraktech, počtu účastníků apod.[9]

Současná česká právní úprava je velmi nesystematická a chaotická. Jsou zde rozdílné definice jak derivátu, tak i jiných pojmů. Je zde také běžné špatné využívání pojmů, kdy jeden termín má v různých právních normách různý význam (např. pojem úvěr je vymezen jinak v obchodním zákoníku a jinak v zákoně o bankách).[10]

1.1.3 Vymezení derivátů z účetního hlediska

Aby došlo ke správnému zachycení derivátů v účetnictví podniků, je zde kladen požadavek na přesné vymezení tohoto pojmu. Vymezení derivátů z účetního hlediska má velký význam, jelikož z něj vychází zdanění a do značné míry i regulace derivátů. Není možné považovat definici derivátu finančního trhu, kterou používají finanční analytici, za definici derivátu pro účetní předpisy. Účetní vymezení by mělo hlavně odrážet podstatu derivátu. Mělo by vypovídat o jejich významu pro finanční pozici banky (nebo jiné firmy), její výkonnosti i peněžní toky. Účetní vymezení derivátu nemusí tedy vždy primárně vycházet z jeho právního charakteru.[11] Rostoucí význam derivátu znamenal i výrazný posun v účetním zachycením derivátů. Na účetní zachycení u nás mají velký vliv Mezinárodní standardy účetního výkaznictví (IFRS). Před rokem 2001 byly tyto standardy vydávány pod názvem Mezinárodní účetní standardy (IAS). Účtování derivátů ovlivňují hlavně **IAS 32 a 39**.

České účetní standardy pro účely účetnictví považují za derivát takový finanční nástroj, který splňuje tyto podmínky:[12]

---

[9] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008, str. 27 - 30
[10] JÍLEK, J.: Finanční a komoditní deriváty.1.vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, str. 38
[11] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008,str. 27-30
[12] Český účetní standard pro finanční instituce č.110, Finanční zpravodaj 12/2/2004.

- Jeho reálná hodnota se mění v závislosti na jiné proměnné (tzv. podkladovém aktivu). To může být např. změna úrokové sazby, měnového kurzu, ceny cenného papíru, cenového indexu atd.
- Ve srovnání s ostatními typy kontraktů, v nichž je založena podobná reakce na změny tržních podmínek, vyžaduje malou nebo nevyžaduje žádnou počáteční investici.
- Bude vypořádán v budoucnosti, přičemž doba sjednání obchodu do jeho vypořádání je u něho delší než u spotové operace.

Důležitá je zejména podmínka žádné či malé počáteční čisté investice. Ne všechny finanční nástroje, které finanční trh za deriváty považuje a také je tak formálně označuje, splňují podmínky požadované pro účetní zachycení derivátů.[13] Za deriváty se z účetního hlediska nepovažují např.:

- **opce hluboko v penězích** - jedná se o finanční nástroj, u něhož platba za dodávku podkladového nástroje má charakter úvěru, vkladu nebo půjčky. Pokud je totiž opce hluboko v penězích, znamená to, že bude uplatněna. Ztrácí tedy účetně charakter derivátu a jedná se pouze o jinak pojmenovanou půjčku či úvěr, na jehož začátku je zaplacení opční prémie. Nebyla by zde splněna podmínka malé či nulové počáteční investice.
- **Forward na nákup akcií** s počáteční úhradou ve výši reálné hodnoty akcie v okamžiku sjednání kontraktu. Počáteční investice by totiž odpovídala investici spojené se spotovým nákupem akcie. Tím zde opět není splněna podmínka malé čí žádné počáteční investice.

Český účetní standard také vymezuje, které instrumenty konkrétně nepatří do skupiny derivátů. Jsou to:[14]

- *Repo obchody* – účetně jsou považovány za úvěrovou operaci se zajištěným kolaterálem (cennými papíry)
- *Smlouvy o nákupu, nájmu, nebo prodeji dlouhodobého hmotného a nehmotného majetku, zásob s výjimkou komodit, se kterými se obchoduje nebo může obchodovat na sekundárním trhu, kdy jedna ze smluvních stran je oprávněna finančně se vypořádat. Tato výjimka se však nevztahuje na smlouvy uzavřené za*

[13] JÍLEK, J. Deriváty v účetnictví bank a některých finančních institucí. Účetnictví, 2002, č. 9, str. 33 - 40
[14] Český účetní standard pro finanční instituce č. 110, čl. 2.

účelem koupě, prodeje nebo užívání komodity, u nichž se očekává, že budou vypořádány dodáním komodity.

- *Smlouvy o nákupu nebo prodeji vlastních akcií, které budou vypořádány dodáním vlastních akcií,*
- *Smlouvy, které vyžadují úhradu v souvislosti s klimatickými, geologickými nebo jinými fyzikálními faktory, obvykle považované za pojistky. Splatná částka v těchto případech vychází z výše ztráty vzniklé účetní jednotce.*
- *Finanční záruky včetně akreditivů, které zajistí zaplacení dluhu v případě, že dlužník jej k datu splatnosti neuhradil.*

Pro praxi je velmi důležité, že za deriváty se nepovažují smlouvy o přijetí či poskytnutí dodávky v rámci běžného chodu firmy, tedy např. smlouvy o prodeji či koupi zásob, dalšího hmotného i nehmotného majetku, služeb atd.

1.2 Struktura derivátů

Členění finančních derivátů není vůbec jednoduchou záležitostí. Jejich vnitřní struktura je značně složitá, jejich dělení není vždy jednoznačné. Je to dáno tím, že vymezení derivátů z ekonomického, právního a účetního hlediska není jednotné a také hlavně tím, že existuje velké množství různých derivátů a neustále se vytváří nové a nové varianty derivátů. Také dochází k jejich vzájemnému prolínání.

Deriváty můžeme rozdělovat podle různých hledisek. Těmi základními jsou:[15]

1) **Podle druhu rizika**, na které je derivát vázán (resp. které lze pomocí daného derivátu zajišťovat či na něj spekulovat).
2) **Charakteru práva** vyplývajícího z kontraktu.
3) **Formy obchodování**
4) **Doby splatnosti kontraktu**
5) **Účelu využití derivátů**

[15] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 34

1.2.1 Dělení podle druhu rizika a podkladového aktiva

Deriváty podle druhu rizika můžeme rozdělit do tří skupin.

1) **Deriváty na tržní rizika** – pomocí těchto derivátů se lze zajišťovat proti tržním (cenovým) rizikům. To znamená spekulovat na ně. Tržní riziko lze dále dělit podle druhu instrumentu, k němuž se cena vztahuje. Tak rozdělujeme deriváty

- *úrokové* – V jejich základě leží úrokový nástroj (jeho cenu bezprostředně ovlivňuje výše tržní úrokové sazby).
- *měnové* – Vyznačují se tím, že při nich dochází k výměnám dvou nebo více podkladových aktiv, kterými jsou úrokové instrumenty ve dvou nebo více měnách. Reálná hodnota obchodu není závislá na míře úrokového rizika určitého subjektu.
- *akciové* – Dochází při nich k výměně alespoň jednoho akciového instrumentu nebo dvou a více podkladových aktiv, kterými jsou úrokové nástroje. Reálná hodnota obchodu není závislá na míře úrokového rizika určitého subjektu.
- *komoditní* - Skládají se alespoň z jednoho podkladového komoditního nástroje, případně také z jednoho či více podkladových úrokových či akciových nástrojů, a jehož reálná hodnota není ovlivněna rizikovou úrokovou mírou určitého subjektu.

2) deriváty na úvěrové riziko – umožňují subjektům zajištění proti úvěrovému riziku (resp. spekulaci na ně). A to tím způsobem, že plnění z nich plynoucí je vázáno na změny v bonitě (úvěrovém ratingu) určitého subjektu či nástroje. Jejich plnění je odvozeno od určité právní či jinak přesně definované skutečnosti.[16]

3) deriváty na jiná rizika – deriváty mohou být sestrojeny i na jiný druh rizika, například to mohou být deriváty na počasí, které jsou odvozeny od vývoje počasí (teplotě, množství srážek) ve vztahu k jejich pevně stanovené hodnotě, která byla sjednána v kontraktu.

Deriváty jsou seřazeny podle rizika vzestupně (tedy nejméně rizikový je úrokový derivát a nejvíce rizikový je derivát na jiná rizika).

Mohou existovat také určité deriváty, u nichž není jasné zařazení mezi deriváty vázané na tržní či úvěrové rizika. Není zde jednoznačné odlišení vlivu obou faktoru na pohyb ceny daného nástroje. České účetní standardy uvádějí pro toto zařazení rozhodující kriterium a tím je to, zda je či není reálná úroková v základě derivátu ležícího bazického nástroje ovlivněna rizikovou úrokovou mírou určitého

[16] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 34

subjektu. Jenže toto vymezení není přesné a je terminologicky velmi sporné a navíc také prakticky nepoužitelné (např. derivát na jednotlivou akcii – reálná hodnota akcie je ovlivněna úvěrovým rizikem emitenta, nicméně tento derivát je standardně zařazován mezi akciový a nikoliv úvěrový).[17] Nejvíce v praxi využívané jsou úrokové deriváty a za nimi měnové deriváty. Ostatní tvoří jen zanedbatelnou část.

1.2.2 *Dělení derivátů podle charakteru práva*

Podle práv a také povinností subjektů (kupujících a prodávajících) sjednaných v uzavřeném kontraktu rozlišujeme dva typy derivátových kontraktů:[18]

1) **pevné (nepodmíněné) termínové kontrakty** – Postavení obou stran kontraktu je stejné. To znamená, že mají zároveň právo i povinnost sjednaný obchod splnit. Vyskytují se ve třech různých formách:
   - ***forwardové kontrakty*** - Prodej a nákup se uskutečňuje na mimoburzovních (over the counter OTC) trzích. Tento nástroj dává držiteli právo koupit nebo prodat k budoucímu datu za určitou cenu určité množství komodit, cenných papírů nebo jiných aktiv. Forwardový derivát má často podobu FRA (Forward rate agreement) což je dohoda o termínové úrokové sazbě. Subjekty, které sjednávají FRA, jsou *prodávající* (nachází se v krátké pozici) a *kupující* (nachází se v dlouhé pozici). Kupující se snaží zajistit si fixní úrokovou míru pro své budoucí závazky. Prodávající se snaží zajistit si pevnou úrokovou sazbu pro své budoucí pohledávky. Na základě sjednaného FRA kupující obdrží od prodávajícího úrokový rozdíl, který odpovídá rozdílu mezi referenční úrokovou sazbou na počátku období a sjednanou FRA – sazbou. Což znamená, že kupující platí prodávajícímu úroky odpovídající FRA – sazbě a naopak od něj získává úroky, které jsou odvozené od platné referenční sazby.[19]
   - ***futures kontrakty*** - jsou ve své podstatě shodné s forwardy. Jsou to pevně stanovené kontrakty na budoucí prodej či nákup jistého finančního instrumentu, ale obchoduje se s nimi na standardizovaných burzách. To je základní rozdíl mezi forwardem a futures. Futures je klasický typ standardizovaného burzovního obchodu.

[17] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 35
[18] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 37 - 38
[19] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 45 - 47

- ***swapové kontrakty*** – obecně lze swap charakterizovat jako smluvně sjednanou směnu předem stanovených instrumentů mezi dvěma či více subjekty v určitých termínech v budoucnosti. Jedná se převážně o mimoburzovní kontrakty, ale mohou se objevit i jako standardizované kontrakty obchodované na burzách. Prakticky se jedná o kontrakt na výměny podkladových nástrojů k určitým okamžikům v budoucnosti. Tedy představují několik forwardů s postupnou výměnou podkladových nástrojů.

2) **Podmíněné (opční) kontrakty** – Jsou to takové kontrakty, při jejichž zakoupení subjekt získává právo, nikoliv však povinnost, na provedení daného obchodu v budoucnosti za předem pevně sjednaných podmínek (resp. na určité plnění, pokud nastanou sjednané okolnosti). Naopak prodávajícímu vzniká povinnost na požádání kupujícího provést sjednaný obchod. Cena, za kterou je koupeno/prodáno podkladové aktivum v případě uplatnění opce, se nazývá uplatňovací cena (strike price). Cena opce se nazývá opční prémie. Podkladovým instrumentem opce mohou být komodity, akcie, obligace, také cizí měna, akciový index a dokonce i futures či swap. Existují různé varianty opčních kontraktů:[20]

- *Kupní (call) a prodejní (put) opce* – Kupní opce stanovují vlastníkovi právo na koupi a prodejní opce právo na prodej podkladového aktiva za sjednanou realizační cenu ve stanovené době. S opcemi se obchoduje jak na standardizovaných burzách, tak i na mimoburzovních trzích.
- *Exotické opce* – Do této skupiny patří celá řada různých opčních instrumentů. Právě kvůli velké rozmanitosti není možné vyslovit přesnou definici těchto opcí. Jsou zde všechny opce, které nejsou kupními nebo prodejními opcemi nebo jejich kombinacemi.
- *Opční listy* – Jedná se o speciální druh cenných papírů, s nimiž je spojenu určité opční právo
- *Cap, floor* – nástroje, jejichž nákupem získává vlastník nárok na plnění ve formě úrokového rozdílu, pokud tržní úrokové sazby vzrostou nad (resp. klesnou pod) pevně sjednanou sazbu
- *collar* – jedná se o kombinaci cap a floor, což znamená, že vlastník dostává plnění při růstu úrokových sazeb nad a naopak poskytuje plnění při poklesu úrokových sazeb pod předem stanovenou hranici.

[20] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 37 - 38

Z praktického hlediska mají rozdíly mezi jednotlivými typy kontraktů výrazný dopad. Pokud se jedná o pevný kontrakt, potom obě strany nesou stejné úvěrové riziko (to vyplývá z neschopnosti druhé strany splnit dohodnutý kontrakt). Proto je zde také silný požadavek na bonitu subjektů na obou stranách. Na rozdíl tomu, pokud se jedná o opční kontrakt, potom prodávající nenese úvěrové riziko protistrany (v případě, že mu byla zaplacena opční prémie). Proto jsou opční kontrakty otevřeny na straně kupujících i pro subjekty s nižší bonitou. Dalším dopadem těchto rozdílů je také skutečnost, že hodnota pevného kontraktu je při sjednání nulová (vzhledem k rovnému postavení kupujícího i prodávajícího). Na počátku sjednání pevného kontraktu tedy nevystupuje žádná platba.

1.2.3 Dělení derivátů podle formy obchodování

Tak jako jiné finanční nástroje, může se s deriváty obchodovat buď na burze, nebo mimo ni. Proto rozlišujeme tyto deriváty:

- *burzovní deriváty* – S těmito deriváty se obchoduje na derivátových burzách. Jsou zde standardizované podmínky, které musí subjekty splnit. Burzovní obchody se u nás začínají rozšiřovat až v roce 2006, kdy vznikl burzovní derivátový trh (s deriváty se začíná obchodovat na burze cenných papírů Praha). Výhodou burzovního trhu je jeho transparentnost, podmínky a veřejná známost cen. Také je to systém tržního přeceňování, který zcela eliminuje úvěrové riziko partnerů. Nevýhodou je vysoká cena za burzovní obchod pro účastníky.[21]
- *mimoburzovní deriváty (OTC deriváty)* – Jsou to nestandardizované kontrakty, se kterými se obchoduje na mimoburzovních trzích. V ČR mají poměrně dlouhou tradici. Tyto obchody jsou poměrně levné, další výhodou je také specifičnost jednotlivých kontraktů. Nevýhodou je malá transparentnost, neveřejnost smluvních podmínek a cen.

[21] Jílek, J. *Finanční a komoditní deriváty*, Praha: GRADA Publishing a. s., 2002. str. 119 - 121.

1.2.4 Dělení derivátů podle doby splatnosti

Je potřeba jednoznačně rozlišovat, zda se jedná o[22]

- *splatnost derivátového kontraktu* – tzn. dobu do termínu v budoucnosti, ke kterému je sjednáno vypořádání dohodnutého obchodu,
- *splatnost v základě ležícího bazického instrumentu* – se uplatňuje jako kriterium pro členění úrokových derivátových kontraktů. Splatnost bazického úrokového instrumentu má význam z hlediska využití úrokových derivátů, protože z něho vyplývá, s jakou úrokovou sazbou (zda krátkodobou nebo dlouhodobou) je daný nástroj spojen.

Je třeba však upozornit, že obě tyto hlediska se u úrokových derivátů prolínají. U OTC derivátů se úroková míra odvíjí od splatnosti kontraktu. U burzovních se odvíjí od splatnosti bazického instrumentu.

1.2.5 Dělení derivátů podle motivu využití

Stejně jako i jiné finančních instrumentů, v praxi mohou být finanční deriváty využity k jednomu z následujících důvodů:[23]

1) ***Zajištění (hedging)*** – díky derivátům se může zafixovat cena určitého finančního nástroje ke smluvenému termínu v budoucnosti. K určité pozici (současné či budoucí) tedy sjednáme na termínovém trhu takový obchod, jehož zisk či ztráta se bude vyvíjet zrcadlově k dané pozici. Subjekt, který se takto zajišťuje, vyrovnává pomocí termínového obchodu určitou svoji otevřenou pozici.
2) ***Spekulace*** – je charakterizována tím, že při ní dochází k otevření určité pozice na termínovaném trhu. Hlavním cílem není vyrovnání ztráty, která plyne z určité otevřené pozice, ale naopak cílem je profitovat na vývoji cen. Zjednodušeně řečeno, subjekt spekuluje a snaží se vydělat na tom, že sjednaná cena v termínovém obchodu bude nižší (nebo vyšší), než kolik bude činit promptní cena v základě ležícího finančního instrumentu v den splatnosti, za kterou může tento nástroj na promptním trhu prodat (resp. koupit).
3) ***Arbitráž*** - je založená na využití cenových diferencí, které mohou vzniknout z hlediska teritoriálního či časového.

---

[22] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 39
[23] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 39

4) ***Forma odměny*** – deriváty jsou sjednávány jako část odměny obvykle člena statutárního orgánu firmy (zaměstnance). Smyslem je motivace vlastníků derivátů na dlouhodobém rozvoji firmy, ten se projeví i v růstu cen akcií.

1) Zajištění

Deriváty jsou obecně nástrojem k omezování a řízení rizika. Koncept řízení finančního rizika pomocí derivátů je poměrně nový, jeho nástroje jsou ale známé již více jak 100 let. Jaký je tedy důvod, proč se dříve nepoužívaly, když již byly známé? Jednoduše proto, že nebyly potřeba. Teprve až v době vysokých inflačních tlaků a změn tempa inflace, nestabilitě devizových kursů a úrokových sazeb nabyly na důležitosti.

2) Spekulace

Spekulace se oproti zajištění orientuje přímo na zisk. Snahou spekulantů je vždy profitovat na vývoji cen určitých instrumentů. Nebojí se podstupovat určité vyšší riziko, jelikož to jim přináší vyšší zisk. Riziko je v tom, že spekulant nikdy neví, jaká bude cena na trhu v době splatnosti. Snaží se vždy spekulovat v závislosti na tom, jaký byl vývoj v minulosti, a z toho vyvodit, jak by se asi mohla cena na trhu vyvíjet. Snaží se odhadnout výhodnost uzavření kontraktu. Obecně platí skutečnost, že čím vyšší riziko subjekt podstoupí, tím je eventuální zisk větší (samozřejmě je zde také možnost vyšší ztráty). Spekulant si musí dobře rozmyslet, jak velké riziko (eventuální ztrátu) je ochoten obětovat v případě, že se jeho odhady nenaplní. Spekulace je pouze druhotným efektem vzniku derivátů (nevznikly primárně k tomuto účelu). „Současný derivátový trh v České republice, stejně jako ve světě, představuje spekulační trh. Počet transakcí, které se denně provádí na spekulačním trhu, ukazuje, že jak fyzické, tak právnické osoby v České republice mají zálibu ve spekulaci, náhodě a loterii.“[24]

3) Arbitráž

Arbitražéři se snaží stejně jako spekulanti využít změn cen ve svůj prospěch. Jejich cílem je zisk z malých rozdílů mezi současnými cenami stejných či podobných nástrojů na různých trzích. Arbitráže mohou vzniknout ze dvou důvodů:[25]

---

[24] Jílek, J. *Finanční a komoditní deriváty*, Praha: GRADA Publishing a. s., 2002. str. 90.
[25] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 39. a 40.

- *Teritoriální hledisko* - na teritoriálně odlišných trzích mohou vznikat odlišné ceny na shodné instrumenty (shodné kontrakty)
- *Časové hledisko* - ceny na termínovém trhu neodpovídají cenám odvozeným z cen na základě ležících instrumentů na promptním trhu. Jedná se o obchodování s určitým aktivem na spotovém a zároveň na termínovém trhu při použití derivátových instrumentů.

V případě, že rozdíly mezi cenami jsou větší než náklady na arbitráž, arbitražér potom na relativně podhodnoceném trhu instrumenty nakupuje a naopak na relativně nadhodnoceném je prodává. Při tom dosahuje zisk, aniž by musel nést jakékoliv riziko. V současné době však existuje velká propojenost mezi jednotlivými trhy a rozdíl mezi cenami není nijak velký. Proto je dnes možnost použití arbitráží poměrně malá. S arbitráží jsou spojeny poměrně vysoké transakční náklady.

1.3 Další pojmy k objasnění

Finanční nástroj – Podle IAS 32 rozumíme finančním nástrojem jakoukoliv smlouvu, díky které vzniká finanční aktivum jedné účetní jednotky, a zároveň finanční závazek či kapitálový nástroj jiné společnosti.

Dlouhá pozice – Je to situace, kdy určitý subjekt vlastní finanční nástroj, nebo ho na trhu (spotově) koupil, a zatím nedošlo k finančnímu vyrovnání. Popřípadě tento finanční nástroj koupil prostřednictvím derivátu s tím, že k vyrovnání dojde v budoucnosti.[26]

Krátká pozice – subjekt se nachází v krátké pozici, pokud má závazek dodat určitý finanční nástroj, nebo na trhu (spotově) prodal a dosud nedošlo k vypořádání. Také mohlo dojít k prodeji prostřednictvím derivátu s tím, že k vypořádání dojde v budoucnosti.[27]

Otevřená pozice – Je to stav, kdy se dlouhá pozice v určitém nástroji (dluhový nástroj, komodita, cizí měna nebo akcie) nerovná krátké pozici ve stejném nástroji. Otevřená pozice je typická pro spekulaci

Uzavřená pozice – Je to stav, kdy se dlouhá pozice v určitém nástroji (dluhový nástroj, akcie, komodita nebo cizí měna rovná krátké pozici v tomtéž nástroji. Je typická pro zajišťování

---

[26] STROUHAL, J.: *Deriváty v účetnictví podnikatelů*. 1. vydání. Brno: CP Books, 2005, str. 4
[27] STROUHAL, J.: *Deriváty v účetnictví podnikatelů*. 1. vydání. Brno: CP Books, 2005, str. 4

Vložení deriváty – Jedná se o derivát, který je součástí složeného (většinou finančního) nástroje. Takový složený nástroj potom obsahuje jak hostitelský nástroj, tak i derivát. Derivát bude ovlivňovat peněžní tok nebo i z jiného hlediska bude modifikovat vlastnosti hostitelského nástroje. Jako příklad vloženého derivátu můžeme uvést strukturovaný dluhopis nebo úvěrový dluhopis.

2. Kapitola - ÚČTOVÁNÍ DERIVÁTŮ

Účetnictví je vymezeno jako proces zápisu, klasifikace, sumarizace, vykazování a interpretace finančních údajů daného subjektu, ať již podniku či finanční instituce jako třeba banky. Úlohou účetnictví je poskytovat všem svým uživatelům spolehlivé informace o tom, jak je daný subjekt ekonomicky zdatný. [28] Také je nutné zmínit, že se obecně liší (hlavně v určitých specifikách) účetnictví bank od účetnictví v podnikové sféře. Např. účetnictví bank se řídí podle odlišné účtové osnovy oproti podnikatelské sféře. V této práci budu vycházet z nejnovější účtové osnovy pro podnikatele.

Již na začátku 90. let obsahovaly postupy účtování pro banky účty vyhrazené pro termínové operace. Jednalo se však jen o podrozvahové účty, na kterých měly být zachyceny termínové operace ve sjednaných hodnotách. V polovině 90. let byly tyto podrozvahové účty přetříděny a doplněny a byl také stanoven postup pro účtování o pohledávkách i závazcích z termínových operací. Také byly v rozvaze na samostatné syntetické účty zařazeny opční prémie. Toto období byla charakteristické tím, že zde byla absence reálné hodnoty derivátů v účetnictví. Za pokus, jak simulovat rozvahové zachycení derivátů v reálné hodnotě, je možné považovat přenášení kursových rozdílů z podrozvahových pohledávek a závazků z měnových pevných termínových operací a to prostřednictvím uspořádacího účtu do výsledovky. Tyto postupy se používaly do roku 1999.[29] Od začátku roku 2000 se deriváty (oceněné reálnými hodnotami) staly součástí rozvahových aktiv a závazků. Na počátku roku 2001 a zejména od počátku roku 2002 byly vydány novely, díky kterým došlo k dalšímu zpřesnění účtování finančních derivátů.

Postupy účtování pro banky a některé finanční instituce, které vstoupily v platnost od počátku účetních období začínajících po 1. lednu 2002, téměř dokončily aplikaci IAS 39 v oblasti derivátů. Mezinárodní účetní standard IAS 39 převzal hlavní zásady US GAAP. Novela zákona o účetnictví totiž umožnila aplikovat u zajišťovacích derivátů metodu zajištění reálné hodnoty (fair value hedge). O derivátech se účtuje jak na rozvahových, tak i na podrozvahových účtech. Účetnictví derivátů je základem pro jejich zdanění.[30]

---

[28] KOLEKTIV AUTORŮ: *Účetnictví bank a finančních institucí.* 2.vyd.Praha; BIVŠ, a.s., 2004, str. 8
[29] JÍLEK, J.:Finanční a komoditní deriváty, Praha: GRADA Publishing a. s., 2002, str. 504
[30]JÍLEK, J.- SVOBODOVÁ, J.:*Účetnictví bank a finančních institucí 2009*.7. vyd. Praha: Grada 2009

2.1 Průběh účetního zachycení derivátů

Z hlediska účetního zachycení finančních derivátů, můžeme proces účtování rozdělit do tří fází. Tím lze lépe popsat poměrně komplikované účtování derivátů. Vede to také ke snadnějšímu pochopení této problematiky.

1. *sjednání derivátového kontraktu*
2. *období mezi sjednáním a ukončením derivátového kontraktu*
3. *ukončení derivátového kontraktu*[31]

Nyní se zaměříme podrobně na jednotlivé fáze.

2.2 Sjednání derivátového kontraktu

O sjednání (pořízení) finančních derivátů se účtuje na rozvahových i podrozvahových účtech. V raném počátku vývoje účtování derivátů se účtovalo o podkladových instrumentech v rozvaze podniku. Znamenalo to, že dlouhý (koupený) nástroj se zachytil jako aktivum a krátký (prodaný) nástroj se samostatně zachytil jako závazek nebo kapitálový nástroj. Jenže toto vedlo k značnému nadhodnocení bilanční sumy. Proto se od tohoto způsobu poměrně brzy ustoupilo. Stávající účtování spočívá v tom, že v rozvaze zůstává z původního zachycení pouze saldo mezi reálnou hodnotou podkladového nástroje, které je aktivem (majetkem), a reálnou hodnotou podkladového nástroje, které je kapitálovým nástrojem nebo závazkem. Tato hodnota se nazývá **reálná hodnota derivátu**. To je ústředním pojem v účtování derivátů. Kladná reálná hodnota je pak aktivem a záporná reálná hodnota je závazkem. Je však důležité, aby zůstala informace o objemu derivátů. Původní rozvahové položky se tedy přesunuly do podrozvahových. Zde plní pouze informační účel. Podkladové nástroje se na podrozvahových účtech zachycují v reálných hodnotách (musí se přeceňovat). Zachycení ve výkazu zisku a ztráty se nezměnilo.[32]

Každý derivát má alespoň dva podkladové nástroje, z nichž alespoň jeden je dlouhý a alespoň jeden je krátký. Dlouhý nástroj se účetně zachytí na straně podrozvahových aktiv a naopak krátký instrument se zachytí na straně podrozvahových závazků. U všech druhů derivátu platí, že v okamžiku sjednání kontraktu je součet reálných hodnot dlouhých podkladových nástrojů a reálných hodnot krátkých podkladových nástrojů se obvykle rovná (nebo téměř rovná) nule.

[31] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 258
[32] JÍLEK, J.:Finanční a komoditní deriváty, Praha: GRADA Publishing a. s., 2002. str. 473

Toto tvrzení přestává platit, pokud u opcí dojde k platbě opční prémie. Ta má podobu určité počáteční investice. Reálná hodnota derivátů v okamžiku sjednání se tedy rovná (téměř rovná) nule. Reálná hodnota dlouhých podkladových nástrojů je kladná a reálná hodnota krátkých podkladových nástrojů je záporná. Reálná hodnota derivátů se tedy rovná rozdílu reálných hodnot dlouhých a krátkých podkladových nástrojů.[33]

Na rozvahových účtech se sjednaný derivát zobrazí v pořizovací ceně. Výše této pořizovací ceny závisí na druhu derivátu. Pořizovací cena je hodnota rovnající se poskytnuté nebo přijaté platbě při sjednání finančního derivátu. Transakční náklady je třeba zachytit v počátečním ocenění finančního nástroje.

Všechny subjekty, které se angažují v obchodování s deriváty, musí mít řádně rozpracované oceňovací postupy derivátů. Není možné, aby jeden subjekt přebral od jiného (např. banky) reálné hodnoty derivátu pro své vlastní účetní operace.

Pokud se jedná o pevné termínové operace (futures, forwardy, swapy), jsou většinou sjednávány tak, že jejich reálná hodnota při sjednání je nulová. To znamená, že mezi nimi neproběhla žádná platba. Proto o nich účtujeme v rozvaze pouze v případě, kdy s jejich sjednáním jsou spojeny určité náklady (poplatky či provize). Tyto poplatky pak vcházejí do pořizovací ceny derivátů. O zaplacené pořizovací ceně vždy účtujeme v rámci účtové skupiny **37 – Jiné pohledávky a závazky.** Účtování můžeme rozdělit na jednotlivé analytické účty podle druhu derivátu (forwardy, futures, swapy) a také podle druhu podkladového nástroje (úvěrové, komoditní, akciové, měnové a úrokové). Souvztažně s těmito účty se účtuje na účty, prostřednictvím kterých došlo k vyrovnání pořizovací ceny. Vyrovnání může proběhnout např. z bankovního účtu. Další možností je situace, kdy vyrovnání neprobíhá bezprostředně při sjednání, proto se účtuje na účet krátkodobé pohledávky resp. závazky.[34]

U opcí se do pořizovací ceny navíc započítává i opční prémie. O zaplacené pořizovací ceně, která je spojena s nákupem derivátů se účtuje na stranu *Má dáti* účtu **37 - Jiné pohledávky a závazky.** Při prodeji opce se o přijaté pořizovací ceně účtuje na stranu Dal tohoto účtu. Opět se vedou analytické účty. Souvztažné účtování je stejné jako u pevných termínových operací.

---

[33] JÍLEK, J.:Finanční a komoditní deriváty, Praha: GRADA Publishing a. s., 2002. str. 474
[34] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 258 - 259

U některých derivátů je také povinnost v okamžiku sjednání uhradit marži, která slouží zejména jako zajištění sjednaného derivátu. Je to typické pro burzovní deriváty, ale může se objevit i u mimoburzovních. Pokud se jedná o marže (skládané či přijaté v peněžní formě) skládané u bank, potom se o nich účtuje na rozvahových účtech ve skupině **22 – Účty v bankách.** Pokud jde o marže skládané u nebankovních subjektů, účtujeme je na účet ve skupině **37 – Jiné pohledávky a závazky**. Opět se doporučuje vést analytickou evidenci podle jednotlivých druhů derivátů kvůli lepší přehlednosti.[35]

O maržích, které byly složeny v cenných papírech, se účtuje samostatně v analytické evidenci účtů, kde o nich bylo účtováno před poskytnutím. O maržích přijatých v cenných papírech se účtuje v reálné hodnotě na podrozvahových účtech pro přijaté kolaterály.

Všechny deriváty se v době pořízení zachytí také na podrozvahových účtech. Zachytí se zde v hodnotě podkladového nástroje a to ve skupině **75 – Pohledávky a závazky z pevných termínových operací** nebo **76 – Pohledávky a závazky z opcí**. Je vhodné použít analytické dělení na úrokové, měnové, akciové, komoditní a úvěrové deriváty. Souvztažně účtujeme na příslušné uspořádací účty. Sjednaný derivát se vždy zachytí jak v podrozvahových pohledávkách tak i závazcích. To je dáno tím, že z derivátu vždy plyne pohledávka i závazek (pohledávka na podkladový instrument a závazek zaplatit za něj nebo obráceně). Koupě nebo prodej finančních aktiv se v rozvaze zaznamenává buď k okamžiku sjednání, nebo k okamžiku vypořádání. U každé kategorie finančních aktiv či závazků zvolí subjekt jednu metodu. Pokud se použije datum vypořádání, potom je potřeba zachytit i změny hodnoty finančních aktiv mezi datem sjednání obchodu a datem jeho vypořádání.

Obrázek 1: Schéma účtování sjednání derivátového kontraktu v rozvaze

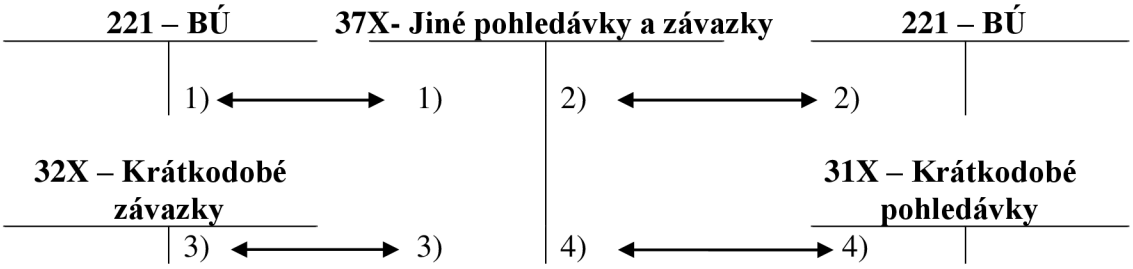

Zdroj: Vlastní zpracování

[35] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 259

1. Z bankovního účtu zaplacena provize (pořizovací cena) spojená s nákupem finančních derivátů.
2. Na bankovní účet přijata úhrada provize spojená s prodejem derivátů.
3. Úhrada pořizovací ceny neproběhla bezprostředně při sjednání nákupu derivátů.
4. Platba pořizovací ceny nebyla inkasována ihned přijednání prodeje derivátů.

Obrázek 2: Schéma účtování sjednání derivátového kontraktu na podrozvahových

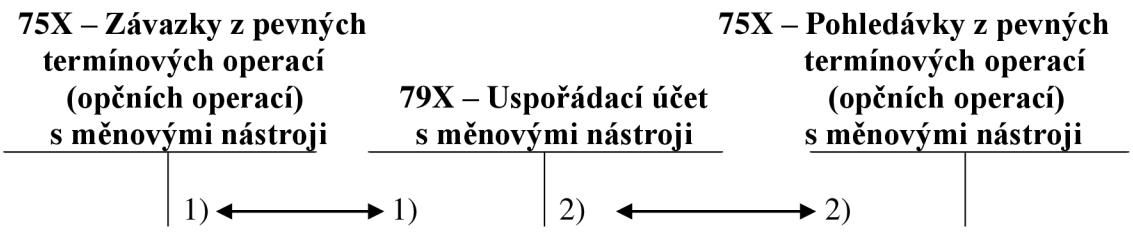

Zdroj: Vlastní zpracování

1. Účetní zachycení závazku ze sjednaného derivátu.
2. Účetní zachycení pohledávky ze sjednaného derivátu.

2.3 Období mezi sjednáním a ukončením derivátového kontraktu

V průběhu doby do splatnosti kontraktu jsou deriváty ke konci rozvahového dne (nebo také k jinému okamžiku, ke kterému se sestavuje účetní závěrka) podle zákona[36] oceňovány v rozvaze reálnou hodnotou. Ta je stanovena jako tržní cena, která je vyhlášena ke dni stanovení reálné hodnoty. Pokud je derivát kótován na tuzemské či zahraniční burze, pak se tržní cenou rozumí cena utvořena na tomto trhu, za kterou se v době ocenění obchoduje. Pokud veřejný trh v okamžiku ocenění nepracuje, používá se cena platná poslední pracovní den, který předcházel okamžiku ocenění. Pokud ale není tržní cena k dispozici, používá se pro ocenění derivátů kvalifikovaný odhad. Stanovení tržní ceny kvalifikovaným odhadem může účetní jednotka odvodit z podobného derivátu nebo jeho komponentů, pro které je tržní cena známa.[37]

Změny reálných hodnot derivátů se pak projevují na rozvahových účtech, na které byly deriváty zaúčtovány při jejich sjednání (platbě pořizovací ceny). Na stranu

[36] Zákon o účetnictví čl. 1, § 27
[37] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 259

Má dáti účtu z účtové skupiny **37 – Jiné pohledávky a závazky** se účtuje v případě, že se jedná o zvýšení reálné hodnoty derivátů sjednávaných v pozici kupujícího (dlouhé) a snížení reálné hodnoty derivátů v pozici prodávajícího (krátké). Na stranu Dál účtujeme v případě, že se jedná o snížení reálné hodnoty derivátů sjednaných v pozici kupujícího a zvýšení reálné hodnoty v pozici prodávajícího. Souvztažné účtování se poněkud liší podle účelu, ke kterému deriváty slouží.

Deriváty zajišťovací – Jsou to takové deriváty, které zároveň splňují všechny tyto tři podmínky:[38]

- Na začátku zajištění musí být stav vždy přesně zdokumentován. Tato dokumentace musí obsahovat identifikaci zajišťovaných položek a zajišťovacích derivátů. Dále zde také musí být přesné vymezení rizika, které je předmětem zajištění, také jakým způsobem je vypočítána efektivnost.
- Zajištění musí být efektivní. To znamená, že jak na počátku, tak i po celou dobu zajištění musí být poměr mezi změnami reálné hodnoty zajišťovaných položek z titulu zajišťovaného rizika a změnami reálné hodnoty zajišťovacího derivátu odpovídající zajišťovanému riziku v intervalu od 80 % do 125 %.
- Efektivita musí být spolehlivě měřitelná a musí se průběžně posuzovat.

Deriváty k obchodování – Jsou to takové deriváty, které nesplňují výše uvedené podmínky. Také v situaci, kdy zajišťovací derivát přestane splňovat některou z podmínek, budeme o něm od dané chvíle účtovat jako o derivátu k obchodování. Je zde také možnost, že sama účetní jednota si stanový, že o derivátech ve svém účetnictví bude vždy účtovat jako o derivátech k obchodování.

Pokud se jedná o změnu reálné hodnoty u derivátů k obchodování, potom se tato změna účtuje na stranu Má dáti na účet **56X – Finanční náklady** (v případě, že dochází k snížení reálné hodnoty derivátů sjednaných v pozici kupujícího nebo zvýšení reálné hodnoty v pozici prodávajícího). Pokud se jedná o situaci, kdy dochází ke zvýšení reálné hodnoty derivátu sjednané v pozici kupujícího či o snížení reálné hodnoty v pozici prodávajícího, potom účtujeme na stranu Dál účtu **66X – Finanční výnosy.**

U zajišťovacích derivátů je účtování poněkud složitější a v literatuře celkem chaoticky vymezené. Změny reálné hodnoty, ke kterým došlo v době mezi sjednáním derivátového kontraktu a jeho ukončením, se u zajišťovacích derivátů zaznamenají

[38] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 260

také na nákladové či výnosové účty. Zároveň se však musí zaznamenat dopad výnosů a nákladů ze zajišťovaných nástrojů.[39] Z tohoto důvodu musíme rozlišovat tři varianty zajišťovacích vztahů:

1. **Zajištění reálné hodnoty** – jedná se o zajištění expozice proti změnám reálné hodnoty zachyceného rozvahového aktiva či závazku nebo identifikovatelné části takového aktiva či závazku, přiřaditelné určitému riziku.
2. **Zajištění peněžních toků** – tj. zajištění expozice proti změně peněžních toků, kterou lze přiřadit k určitému riziku zachycených aktiv či závazků. Jako příklad můžeme uvést riziko budoucí proměnlivé úrokové platby. Také ji lze přiřadit k předpokládaným transakcím (např. předpokládaná koupě nebo prodej). Zajištění nezachycených pevných kontraktů na koupi nebo prodej aktiva za pevnou cenu v měně vykazování se považuje také za zajištění peněžních toků, i když se zároveň také jedná o zajištění reálné hodnoty.[40]
3. **Zajištění čisté investice v zahraničním** subjektu (zajištění čisté investice do cizoměnových účastí).

Pokud se jedná o první variantu, pak změnu reálné hodnoty zajišťovacího derivátu účtujeme jako finanční výnos (na stranu Dál na účet **66X – Finanční výnosy**) resp. finanční náklad (na stranu Má dáti na účet **56X – Finanční náklady**). Je zde nutné zaznamenat změnu reálné hodnoty do výkazu zisku a ztráty. Také změna reálné hodnoty zajištěného rozvahového aktiva (závazku), přiřaditelná konkrétnímu riziku, se také musí účtovat na účty výnosů a nákladů, jelikož je potřeba ji také zaznamenat do výkazu zisku a ztráty.[41] To platí i v situaci, kdy změna reálné hodnoty se promítá do vlastního kapitálu (v případě aktiv k prodeji). Také to platí v případě, že zajišťovaná položka se vykazuje v pořizovací ceně.

V případě, že se jedná o druhou variantu (**zajištění peněžních toků**), se změna reálné hodnoty u zajišťovacího derivátu účtuje prostřednictvím rozvahových účtů a to konkrétné účtovou skupinou **41 – Základní kapitál a kapitálové fondy.** Ve stejném období dochází také k zaúčtování nákladů a výnosů, které jsou spojeny se zajišťovanými položkami. Pokud zajištění pevného kontraktu nebo předpokládané operace znamená zachycení zisku nebo ztráty ve vlastním kapitálu, pak při zachycení pevného kontraktu nebo předpokládané operace je třeba vyjmout tento zisk či ztrátu

[39] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 260
[40] JÍLEK, J.:Finanční a komoditní deriváty, Praha: GRADA Publishing a. s., 2002. str. 474
[41] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 260

z vlastního kapitálu a přiřadit je k nákladům počátečního zachycení pevného kontraktu nebo předpokládané operace.[42]

V případě použití varianty **zajištění čisté investice v zahraničním subjektu** s rozhodujícím či podstatným vlivem, jsou rozdíly v oceňování, které se vztahují k měnovému riziku, vykázány na příslušných rozvahových účtech. Účtuje se o nich v účtové skupině **41 – Základní kapitál a kapitálové fondy,** je to vlastně ta část, která odpovídá efektivnímu zajištění. Musí se vykázat ve výkazu zisku a ztrát ve stejném období, ve kterém jsou vykazovány také náklady či výnosy spojené s odúčtováním zajišťovaných čistých investic do cizoměnových účastí. Zisk či ztráta, která plyne ze změny reálné hodnoty těchto zajišťovacích derivátů a odpovídá jinému než měnovému riziku, je zúčtována do nákladů nebo výnosů v okamžiku ocenění.[43]

Na podrozvahových účtech se pohledávky a závazky z derivátů také mohou v průběhu doby do splatnosti přeceňovat a to z důvodu změny spotových měnových kurzů, také vlivem změny úrokové míry, změny cen akcií, změny cen komodit. V takovém případě účetní jednotka bude vykazovat na rozvahových účtech reálné hodnoty derivátů jen v Kč.[44] Účetní jednotky, kterým není ze zákona stanovena povinnost dodržování kapitálové přiměřenosti, nemusí své podrozvahové pohledávky a závazky přeceňovat.

Obrázek 3: Schéma účtování finančních derivátů při změně reálné hodnoty na rozvahových účtech.

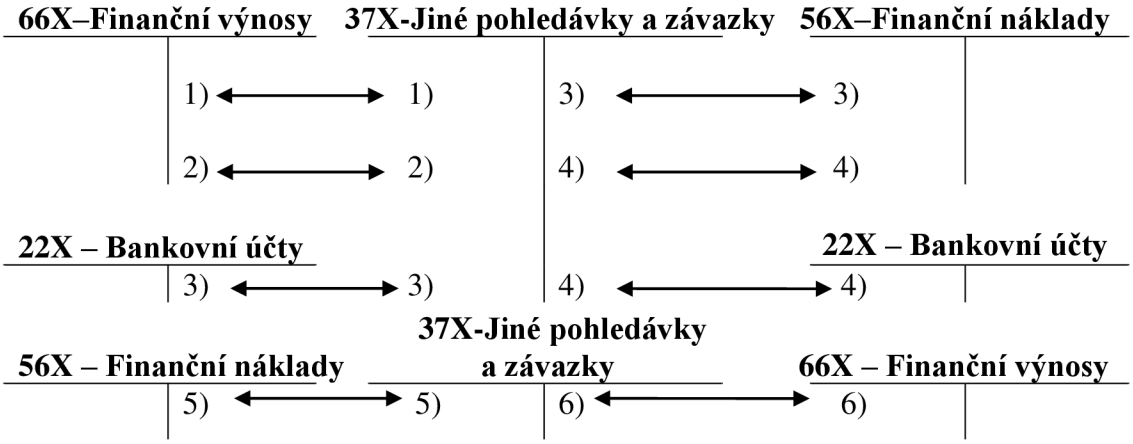

Zdroj: Vlastní zpracování

[42] JÍLEK, J.:Finanční a komoditní deriváty, Praha: GRADA Publishing a. s., 2002. str. 491
[43] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 261
[44] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. str. 261

1. Zvýšení reálné hodnoty derivátu k obchodování sjednané v pozici kupujícího.
2. Snížení reálné hodnoty derivátu k obchodování sjednané v pozici prodávajícího.
3. Zvýšení reálné hodnoty derivátu k obchodování sjednané v pozici prodávajícího.
4. Snížení reálné hodnoty derivátu k obchodování sjednané v pozici kupujícího.

Obrázek 4: Schéma účtování změny reálné hodnoty derivátového kontraktu na podrozvahových účtech.

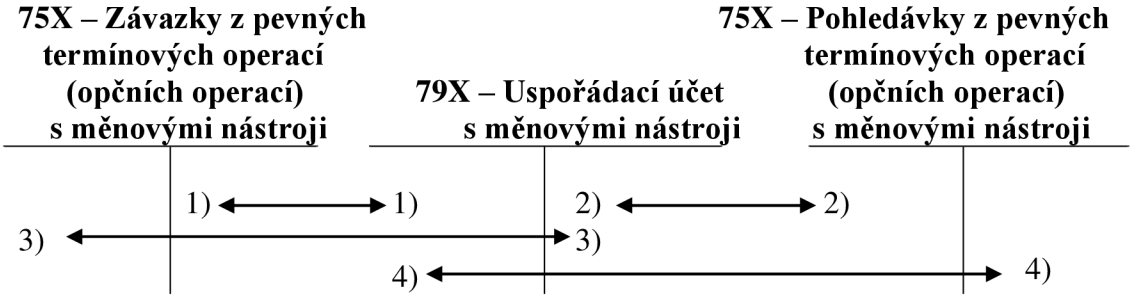

Zdroj: Vlastní zpracování

1. Zvýšení reálné hodnoty závazku.
2. Zvýšení reálné hodnoty pohledávky.
3. Snížení reálné hodnoty závazku.
4. Snížení reálné hodnoty závazku.

2.4. Ukončení derivátového kontraktu

Ukončení derivátového kontraktu může proběhnout různým způsobem. Jedním z nich je situace, kdy účetní jednotka drží pevné derivátové kontrakty až do splatnosti. Ty jsou pak v době splatnosti realizovány, což se děje buď prostřednictvím finančního vypořádání, nebo fyzickým předáním podkladového nástroje. Podobně může dojít také k vypořádání u opcí, k jejich realizaci však dochází pouze v případě, že je to výhodné pro jejího majitele. Pokud však majitel opce shledá, že opce pro něj není výhodná, potom na ni neuplatňuje nárok a opce nebude využita a propadá. Dalším způsobem, kterým dojde k ukončení derivátového kontraktu, je prodej (ať už pevného kontraktu či opce) jinému subjektu.

Pokud dojde k vypořádání pevných derivátových kontraktů v době splatnosti, potom se tato skutečnost zachytí v účetnictví následovně. V případě, že realizace proběhla dodáním podkladového nástroje, kterým je rozvahové aktivum či závazek oceňovaný reálnou hodnotou, potom se tato reálná hodnota odúčtuje z účtu **37 – Jiné**

pohledávky a závazky. Zaúčtuje se na účet, který se používá pro ocenění tohoto podkladového aktiva či závazku. Připočte-li se k reálné hodnotě cena, za kterou byl kontrakt realizován, získá se aktuální spotová cena. Z toho vyplívá, že podkladový nástroj bude v době realizace zaúčtován právě v aktuální spotové ceně.

V situaci, kdy dochází k realizaci opce, se na odpovídajícím účtu podkladového instrumentu účtuje ve sjednané realizační ceně, která se zvýší o vnitřní hodnotu opce. Ta se odúčtuje z účtu **37 – Jiné pohledávky a závazky**. Pokud reálná hodnota navíc obsahuje i časovou hodnotu (často se stává při vypořádání tzv. americké opce – ta může být realizovaná kdykoliv během doby do splatnosti), potom se tato hodnota odúčtuje na účet výnosů (u prodané opce) nebo nákladů (u nakoupené opce). Také může nastat situace, kdy nedojde k realizaci opce. Potom v den splatnosti je její reálná cena, která je zachycena na účtu **37 – jiné pohledávky a závazky** odúčtována na účet výnosů (u prodané opce) či nákladů (u nakoupené opce).

Pokud dojde k finančnímu vypořádání v okamžiku splatnosti, vyrovnání prostřednictvím zrcadlové pozice nebo prodeje či podstoupení, o přijatém plnění se účtuje na příslušných účtech, na kterých se účtovalo o změně reálné hodnoty derivátů.

Zároveň u všech typů zrušení derivátového kontraktu dochází zároveň k zrušení podrozvahové evidence těchto derivátů.

Obrázek 5: Schéma účtování finančních derivátů při ukončení kontraktu na rozvahových účtech

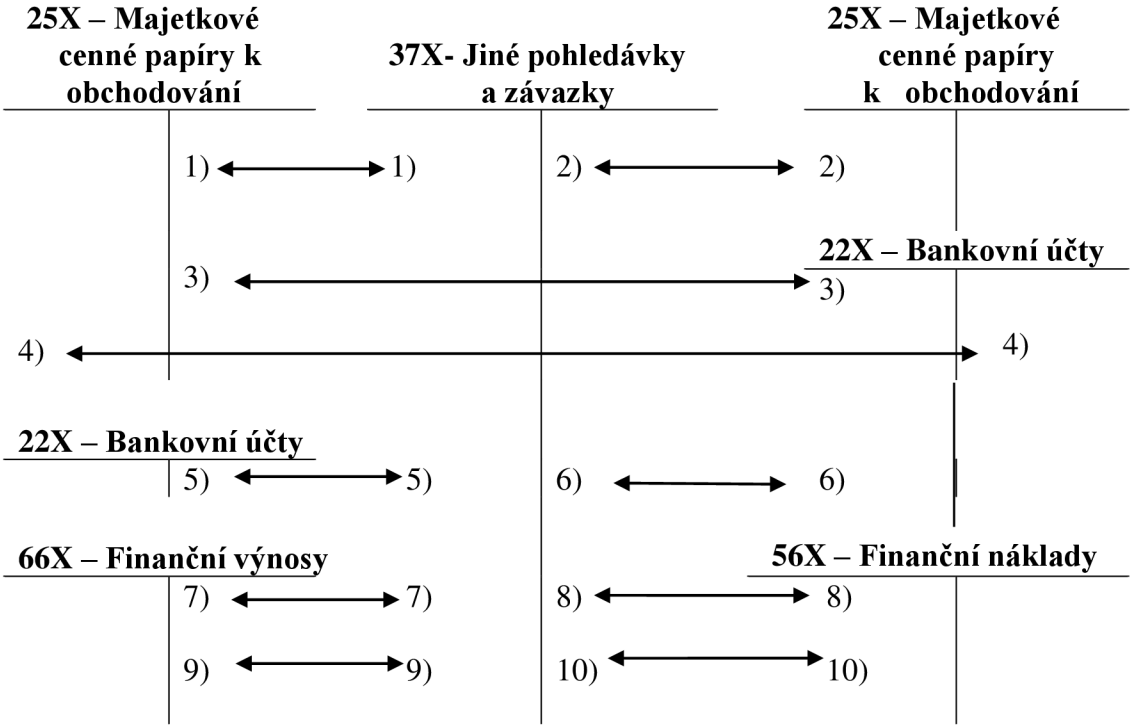

Zdroj: Vlastní zpracování

1. Účetní zachycení realizace prodaného finančního derivátu fyzickým dodáním v době splatnosti
2. Realizace zakoupeného finančního derivátu fyzickým dodáním v době splatnosti
3. Příjem platby za prodej podkladových akcií za realizační cenu
4. Platba za nákup podkladových akcií za realizační cenu
5. Realizace prodaného finančního derivátu finančním vypořádáním v době splatnosti
6. Realizace nakoupeného finančního derivátu finančním vypořádáním v době splatnosti
7. Odúčtování časové hodnoty u prodané opce.
8. Odúčtování časové hodnoty u nakoupené opce.
9. Účtování nerealizace prodané opce.
10. Účtování nerealizace nakoupené opce.

Obrázek 6: Schéma účtování ukončení derivátového kontraktu na podrozvahových účtech.

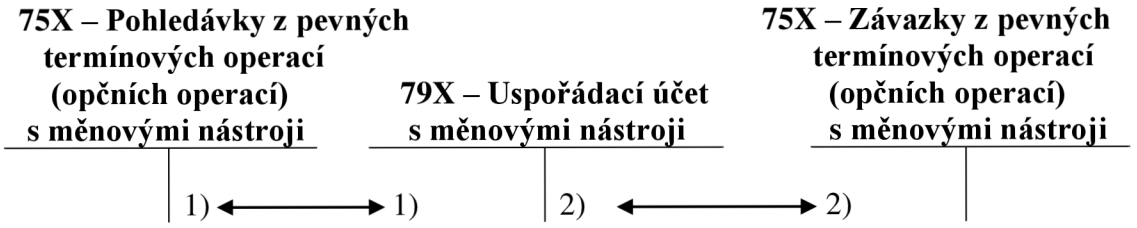

Zdroj: Vlastní zpracování

1. Účetní zachycení pohledávky při ukončení derivátového kontraktu.
2. Účetní zachycení závazku při ukončení derivátového kontraktu.

3. Kapitola - PRAKTICKÉ PŘÍKLADY ÚČTOVÁNÍ FINANČNÍCH DERIVÁTŮ

V této kapitole budou uvedeny tři konkrétní příklady účtování různých finančních derivátů. Ty by měly vést k lepšímu pochopení zkoumané problematiky. Na těchto praktických příkladech uvedeme konkrétní účtování v jednotlivých fázích obchodu s deriváty.

3.1 Příklad č. 1 – Účtování měnového forwardu

Na tomto příkladu si ukážeme účetní zachycení koupě eur za Kč (nákup měnového forwardu) v rámci tvorby trhu (tzn. k obchodování). Tato transakce byla sjednána mezi bankou XY a jejím klientem. Jedná se o **tříměsíční měnový forvard** na koupi 15 000 eur při sjednaném forwardovém kurzu 25,2 CZK/EUR. Nebyla zaplacena žádna provize ze sjednaného nákupu. Pořizovací cena forwardu je tedy nulová. Tento měnový forvard byl sjednaný 30. června 200X. Účetní jednotka sestavuje účetní závěrku na konci každého měsíce.

Zajišťovacími nástroji jsou:

- Poskytnutý úvěr na 3 měsíce (90 dní), vklad či půjčka hotovosti nebo také nakoupený dluhový cenný papír (pohledávka X), která začíná 30. června a končí 30. září. Počáteční hodnota této pohledávky je 374 795,5 Kč a konečná hodnota je 376 957,1 Kč.
- Přijatý tříměsíční eurový úvěr, vklad, půjčka hotovosti nebo krátce prodaný dluhový cenný papír (závazek Y), který začíná 30. června a končí 30. září. Jeho počáteční hodnota je 14 920,6 eur (373 013,7 Kč/ 25) a konečná hodnota je 15 000 eur. V následující tabulce je uveden vývoj úrokových sazeb, spotového a forwardového kurzu.

Tabulka 1: Vývoj úrokových sazeb, forwardového a spotového kurzu v jednotlivých obdobích

	T_0 = Sjednání obchodu	T_1 = rozvahový den(31.července)	T_2 = rozvahový den (31. srpna)	T_3 = realizace obchodu
Spotový kurz	25,00 CZK/EUR	25,8 CZK/EUR	25,1 CZK/EUR	25,6 CZK/EUR
Úroková sazba CZK na období do T_3 (v % p.a.)	3,42	3,53	3,32	-
Úroková sazba EUR na období do T_3 (v % p.a.)	2,13	2,21	2,10	-
Forwardový kurz k T_3	25,2	25,857	24,94	25,6

Zdroj: Vlastní

Výši forwardového kurzu jsme zjistili pomocí následujícího vzorce:

$$Fw = \frac{sk * \left(1 + {}^{CZK}p_0 * \frac{t_0}{360*100}\right)}{1 + {}^{EUR}p_0 * \frac{t_0}{360*100}}$$

Fw……výše forwardového kurzu

sk …….. spotový (aktuální kurz)

${}^{CZK}p_0$….. výše spotové tržní úrokové sazby CZK na období do splatnosti kontraktu (v % p.a.)

${}^{EUR}p_0$….. výše spotové tržní úrokové sazby EUR na období do splatnosti kontraktu (v % p.a.)

t_0……...počet dní do realizace kontraktu

1. Účtování v době sjednání kontraktu – T_0

V době sjednání obchodu budeme o sjednaných transakcích účtovat pouze na podrozvahových účtech. Pořizovací cena sjednaného forwardu je totiž nulová. Pokud by byla zaplacena provize, potom o ní by se účtovalo na rozvahové účty. Na podrozvahových účtech se transakce zobrazí, jak v podobě pohledávky tak i závazku.

Nejprve však musíme spočítat jejich hodnoty. Pohledávka ve výši 15000 eur na diskontované bázi se zobrazí ohodnocená spotovým kurzem (25 CZK/EUR) v následující výši:

$$\text{Podrozvahová pohledávka} = NH * sk * \frac{1}{1 + \frac{{}^{EUR}p_0 * t_0}{360*100}} = 15\,000 *$$

$$* \; 25 * \frac{1}{1 + \frac{2{,}13 * 90}{36000}} = 373\,013{,}7 \text{ Kč}$$

NH…….nominální hodnota sjednaného forwardového kontraktu

Podrozvahový závazek bude také zachycen na diskontované bázi ve výši, která bude odpovídat dohodnutému forwardovému kurzu (25,2 CZK/EUR).

$$\text{Podrozvahový závazek} = NH * fw * \frac{1}{1 + \frac{{}^{CZK}p_0 * t_0}{360*100}} = 15\,000 * 25{,}2$$

$$* \frac{1}{1 + \frac{3{,}42 * 90}{36\,000}} = 374\,795{,}5 \text{ Kč}$$

fw ….. výše dohodnutého forwardového měnového kurzu

Souvztažně s těmito účty se bude účtovat na uspořádací účet s měnovými nástroji.

2. Účtování v o čase T_1 – 31. července rozvahový den

Na konci rozvahového dne nebo i k jinému datu, ke kterému se vytváří účetní závěrka, se musí finanční deriváty přecenit reálnou hodnotou. Rozvahový den nastal měsíc po sjednání kontraktu a z důvodu změny forwardového kurzu dochází ke změně jeho reálné hodnoty. Nejprve provedeme výpočet reálné hodnoty forvardu:

$$RHF = (fw^{\bullet} - fw) * NH * \frac{1}{1 + \frac{p^{\bullet} * t^{\bullet}}{360*100}} = (25{,}857 - 25{,}2) * 15\,000$$

$$* \frac{1}{1 + \frac{3{,}53 * 60}{36\,000}} = 9797{,}36 \text{ Kč}$$

RHF…reálná hodnota forwardu

$fw^{\bullet}$…..aktuální výše forwardového kurzu v době vytváření účetní závěrky

fw……výše dohodnutého forwardového měnového kurzu

NH…..nominální hodnota kontraktu

$p^{\bullet}$…....výše spotové tržní úrokové sazby CZK na období od současnosti do splatnosti kontraktu (v % p.a.)

t•……počet dnů do splatnosti kontraktu

Tato změna se zaúčtuje na stranu Má dáti na účet **37X – Pohledávky závazky z pevných termínových operací** a souvztažně na stranu dál na účet **66X - Výnosy z derivátových operací.** Zároveň se také musí přecenit pohledávka i závazek na podrozvahových účtech.

$$\text{Podrozvahová pohledávka} = 15\,000 * 25{,}8 * \frac{1}{1 + \frac{2{,}21 * 60}{36\,000}} =$$

385 579,8 Kč zvýšila se o 12 566,1 Kč

$$\text{Podrozvahový závazek} = 15\,000 * 25{,}2 * \frac{1}{1 + \frac{3{,}53 * 60}{36\,000}} = 375\,789{,}1$$

se zvýšil o 993,6 Kč

3. Účtování v čase T_2 – 31. srpen rozvahový den

Z důvodu změny spotového (resp. forwarového) kurzu dojde opět ke změně reálné hodnoty forwardu. V účetnictví tedy dojde k přecenění kontraktu. Toto se zachytí podobně jako v čase T_1. Nejprve musíme spočítat reálnou hodnotu kontraktu a také nové hodnoty pohledávky a závazku.

$$\text{RHF} = (25{,}1 - 25{,}2) * 15\,000 * \frac{1}{1 + \frac{3{,}32 * 30}{36\,000}} = -1\,495{,}9$$

Tato změna se zaúčtuje na stranu Má dáti na účet **56X – Náklady na derivátové operace** a na straně Dál na účet **37X – Pohledávky a závazky z pevných termínových operací**.

$$\textit{Podrozvahová pohledávka} = 15\,000 * 25{,}1 * \frac{1}{1 + \frac{2{,}10 * 30}{36\,000}} =$$

375 842,3 Kč se snížila oproti minulému období o 9 737,5 Kč.

$$\textit{Podrozvahový závazek} = 15\,000 * 25{,}2 * \frac{1}{1 + \frac{3{,}32 * 30}{36\,000}} = 376\,957{,}1\text{Kč}$$

zvýšil se o 1 168 Kč.

4. Účtování v čase T_4 realizace derivátovéhho kontraktu 30. září

Dochází k realizaci obchodu, což znamená k nákupu 15 000 eur. Tyto eura se ocení aktuálním spotovým kurzem, který k tomuto dni činí 25,6 CZK/EUR. Reálná hodnota kontraktu odpovídá rozdílu mezi aktuálním spotovým a sjednaným forwardovým kurzem. Tato hodnota se odúčtuje z účtu **37X – Pohledávky z pevných termínových operací** a na straně Má dáti se objeví na účtu, na kterém bude subjekt účtovat o přijatých eurech. Zároveň dochází ke zrušení podrozvahových pohledávek a závazků.[45]

Konkrétní účtování jednotlivých účetních operací

Obrázek 7: Účtování měnového forwardu

Rozvahové účty

22X – Bankovní účet (CZK)

	10) 378 000

22X – Bankovní účet (EUR)

10) 383 900	

37X – Pohledávky a závazky z pevných termínových operací

3) 9 797,4	6) 1 495,9
	9) 2 401,5
	10) 5 900

56X – Náklady na derivátové operace

6) 1 495,9	
9) 2 401,5	

66X – Výnosy z derivátových operací

	4) 9797,4

Podrozvahové účty

75X – Pohledávky z pevných termínových operací s měnovými nástroji

1) 373 013,7	7) 9 737,5
4) 12 566,1	11) 375 842,3

75X – Závazky z pevných termínových operací s měnovými nástroji

12) 376 957,1	2) 374 795,5
	5) 993,6
	8) 1 168

79X – Uspořádací účet s měnovými nástroji

2) 374 795,5	1) 373 013,7
5) 993,6	4) 12 566,1
7) 372 997,3	12) 376 957,1
8) 1 168	
11) 375 842,3	

Zdroj: Vlastní

[45] DVOŘÁK, P.: *Deriváty*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. s. 263 - 165

T_0: 1) Zaúčtování pohledávky ze sjednaného forwardového kontraktu

2) Zaúčtování závazku ze sjednaného forwardového kontraktu

T_1: 3) Zvýšení reálné hodnoty forwardového kontraktu

4) Zvýšení hodnoty podrozvahové pohledávky

5) Zvýšení hodnoty podrozvahového závazku

T_2: 6) Snížení reálné hodnoty forwardového kontraktu

7) Snížení hodnoty podrozvahové pohledávky

8) Snížení hodnoty podrozvahového závazku

T_3: 9) Ocenění kontraktu v okamžiku plnění, snížení reálné hodnoty

10) Realizace obchodu (odúčtování reálné hodnoty kontraktu + nákup eur z bankovního účtu).

11) Zrušení podrozvahové pohledávky

12) Zrušení podrozvahového závazku

3.2 Příklad č. 2 – Účtování swapů

V tomto příkladu se budeme zabývat problematikou účtování úrokového swapu. Jedná se o smluvně sjednanou opakovanou směnu jistých úrokových plateb, které probíhají ve stejné měně a v dohodnutých budoucích termínech. Vztahují se k určité dohodnuté jmenovité hodnotě a úrokovému období. Jmenovitá hodnota swapu je podstatná pouze pro odvození výše úrokových plateb, nedochází k jejímu přesunu mezi smluvními partnery. U swapů dochází ke směně úrokových plateb opakovaně, to je hlavní rozdíl mezi swapem a FRA (forward rate agreement – dohoda o termínové úrokové sazbě). Platba swapu probíhá na konci úrokového období, ke kterému se swapová úroková platba vztahuje. V Praxi se často stává, že obě protisměrné transakce probíhají ve stejnou dobu, potom dochází mezi subjekty k uhrazení pouze jejich salda. Může však nastat také situace, kdy platby neprobíhají současně, v tom případě jeden subjekt hradí druhému celou částku a naopak.

Firma XYZ sjedná s bankou dvouletý swapový kontrakt, ve kterém je v pozici plátce *fixní* a příjemcem *pohyblivé* úrokové sazby. Jmenovitá hodnota swapu je stanovena na **10 000 000 Kč**. Fixní úrokové sazba je stanovena na **3,65 % p.a.**, pohyblivou úrokovou sazbou je **6 měsíční PRIBOR**. Fixní i pohyblivá úroková sazba je placena pololetně ve stejných termínech. V následující tabulce je uvedena výše sazby 6 měsíční PRIBOR v jednotlivých obdobích.

Tabulka 2: Vývoj úrokové sazby 6M PRIBOR

čas	Sjednání swapu – T_0	Rozvahový den – T_1 T_0 + 90 dnů	$T_2 = T_0$ +½ roku fixing sazby pro platbu T_0 + 1 rok	$T_3=T_0$ +1rok fixing sazby pro platbu T_0 +1½ roku	$T_4=T_0$+1½ roku fixing sazby pro platbu T_0 + 2 roky
6M PRIBOR	3,4	3,5	3,6	3,7	3,8

Zdroj: Vlastní zpracování

Účtování o sjednání kontraktu v čase T_0

Sjednání derivátového kontraktu se projeví v podrozvaze zároveň jako pohledávka i závazek. Ty se ocení současnou hodnotou. Stanovení současné hodnoty provedeme tak, že ze spotových úrokových sazeb s odpovídající splatností vypočítáme diskontní faktor (DF) pomocí vzorce:

$$DF = \frac{1}{\left(1 + \frac{p}{100}\right)^{\frac{t}{360}}}$$

Kde p… odpovídající spotová úroková sazba
t…. doba do termínu, ve kterém probíhá platba ze swapu

Za neznámé budoucí spotové úrokové sazby dosadíme aktuální forwardové sazby a vypočítáme současnou hodnotu pohyblivých úrokových plateb. Kvůli tomu, že počítáme současnou hodnotu jmenovité pohledávky ze swapu, musíme do ní zahrnout i současnou hodnotu jmenovité hodnoty swapu ve splatnosti swapu, i když se tato hodnota nijak nepřesouvá.

Tabulka 3: Základní údaje a výpočet hodnoty pohledávky ze swapu

1.	**Splatnost ve dnech**	180	360	540	720	720
2.	**Spotová sazba (v % p.a.)**	3,4	3,5	3,6	3,7	
3.	**Forwardová sazba pro jednotlivé 180ti denní období**		3,55	3,63	3,76	
4.	**Diskontní faktor**		0,966	0,948	0,93	0,93
5.	**Délka úrokového období (ve dnech)**		180	180	180	
6.	**Jmenovitá hodnota swapu**	10 000 000				
7.	**Současná hodnota pohledávek**		171 465	172 062	174 840	9 300 000
8.	**Součet současných hodnot**	9 818 367				

Zdroj: Vlastní výpočet

Podobně jako hodnotu pohledávky stanovíme také hodnotu závazku. Ten bude odpovídat dohodnuté swapové sazbě čili 3,65 % p.a..

Tabulka 4: Základní údaje a výpočet hodnoty závazku ze swapu

1.	**Splatnost ve dnech**	360	540	720	720
2.	**Diskontní faktor**	0,966	0,948	0,93	0,93
3.	**Délka úrokového období (ve dnech)**	180	180	180	
4.	**Jmenovitá hodnota**	10 000 000			
5.	**Fixní úroková sazba ve swapu**	3,65	3,65	3,65	
6.	**Současná hodnota závazků**	176 295	173 010	169 725	9 300 000
7.	**Součet hodnot závazků**	9 819 030			

Zdroj: Vlastní výpočet

Souvztažně s účty pohledávek a závazků v podrozvaze budeme účtovat na účet **79X - Uspořádací účet s úrokovými nástroji.**

Účtování k rozvahovému dni v čase T_1 – 90 dní po sjednání kontraktu

K rozvahovému dni dochází k přecenění kontraktu na reálnou hodnotu. Změna reálné hodnoty swapu se stejně jako u forwardu promítne do rozvahy podniku. A to konkrétně na účet **37X - Pohledávky a závazky z pevných termínových operací** a souvztažně na účet **66X - Výnosy z derivátových operací** (při zvýšení reálné hodnoty swapu) nebo na účet **56X – Náklady na derivátové operace** (při snížení reálné hodnoty). V našem případě došlo k rozvahovému dnu ke **zvýšení swapové sazby na 3,69 %** p.a..

Přes diskontní faktor lze vypočítat současnou hodnotu jednotlivých úrokových rozdílů, které vyplívají ze sjednané a odpovídající aktuální swapové sazby a které vypočítáme následovně:

$$\text{Úrokový rozdíl} = \frac{(3{,}69 - 3{,}65) * 10\,000\,000 * 180}{36\,000} = 2000$$ [46]

Součet jednotlivých současných hodnot udává reálnou hodnotu swapu. Vypočítané hodnoty a jednotlivé údaje jsou uvedeny v následující tabulce.

[46] Pokud by byl podnik v opačné pozici, tedy by vystupoval jako plátce pohyblivé sazby, potom by tohoto úrokového rozdílu k jednotlivým termínům přesně dosahoval.

Tabulka 5: Údaje a výpočet reálné hodnoty swapu

Doba do splatnosti jednotlivých plateb (ve dnech)	270	450	630
Aktuální spotové sazby pro období do splatnosti úrokových plateb (v p.a.)	3,6	3,7	3,8
Diskontní faktor	0,9738	0,9556	0,9368
Úrokový rozdíl	2 000	2 000	2 000
Současná hodnota úrokového rozdílu	1 947,6	1 911,2	1 873,6
Reálná hodnota swapu = součet současných hodnot úrokového rozdílu	6732,4		

Zdroj: Vlastní výpočet

Zároveň musí v tomto čase T_1 dojít také k přecenění podrozvahové pohledávky a závazku, které jsou vykazovány v podrozvahových účtech. Jejich aktuální výše se vypočítá shodným způsobem, jaký byl uveden výše.

Stejně tak by se účtovalo v dalších rozvahových dnech nebo v době mezi sjednáním a splatností swapu, kdy se sestavuje účetní závěrka

Účtování v čase $T_2 = T_0 + ½$ roku

V tomto termínu ještě nenastává standardně žádné plnění, neprobíhají žádné platby. Dochází pouze k fixaci úrokové sazby. Tato operace však nemá žádný účetní dopad.

Účtování v čase $T_3 = T_0 + 1$ rok

V čase T_3 dochází k prvnímu plnění, kde podnik obdrží úrokovou platbu, která bude odpovídat úrokové sazbě 6M PRIBOR, která byla zafixována v čase T_2. Výše této platby se vypočítá

$$\frac{3{,}6 * 10\,000\,000 * 180}{36\,000} = 180\,000 \text{ Kč}$$

Zároveň podnik musí zaplatit bance první úrokovou platbu, která odpovídá fixní úrokové sazbě. Její výše se spočítá

$$\frac{3{,}65 * 10\,000\,000 * 180}{36\,000} = 182\,500 \text{ Kč}$$

Vypořádání mezi bankou a podnikem probíhá na čisté bázi, to znamená, že dochází pouze k úhradě salda. Podnik má zaplatit 182 500 Kč a má inkasovat 180 000 Kč. Saldo plateb je - 2 500 Kč. Proběhne tedy pouze platba bance ve výši 2 500. Placená úroková platba se zaúčtuje na stranu Má dáti účtu **37X – Pohledávky a závazky z pevných termínových operací**. Inkasovaná částka by se zaúčtovala na stranu Dál tohoto účtu. Souvztažně se účtuje na účet **22X – Bankovní účet**. Je také

účelné provést k tomuto datu také přecenění swapu reálnou hodnotou. Což bude provedeno stejně jako v případě přecenění v čase T_1.[47]

Účtování v čase $T_4 = T_0 + 1\ ½$ rok

V čase T_4 dojde ke stejnému účtování jako v čase T_3. Jelikož se změnila úroková sazba 6M PRIBOR na 3,7 % p.a., dojde ke změně výše inkasované platby na 185 000. Výše platby bance se nemění. Saldo je + 2500 Kč, podnik tedy inkasuje od banky 2500 Kč. Opět dojde k přecenění reálnou hodnotou jak v rozvaze, tak na podrozvahových účtech.

Účtování v čase $T_5 = T_0 + 2$ roky

Účtování úrokových plateb je stejné jako v čase T_6. Saldo mezi platbami se zvýší na +7 500Kč. Podnik tuto částku inkasuje od banky. Zároveň v tomto čase dochází ke zrušení zápisů na podrozvahových účtech, jelikož došel swap do splatnosti.

V tabulce 3.6 vidíme celkový vývoj reálné hodnoty swapu a vývoj aktuální swapové sazby, také je zde uveden vývoj pohledávek a závazků na podrozvahových účtech. Tato tabulka nám usnadní následné konkrétní účtování na jednotlivé účty.

Tabulka 6: Vývoj reálných hodnot swapu, výše plnění, výše pohledávky a závazku v jednotlivých časech.

čas	**T_0 – sjednání swapu**	**T_1 = 90 dnů po sjednání**	**$T_3 = T_0$ + 1 rok**	**$T_4 = T_0$ + 1 ½ roku**	**$T_5 = T_0$ + 2 roky**
Aktuální swapová sazba	3,65	3,69	3,73	3,8	
Reálná hodnota swapu		6 732,4	7 781,6	7361,4	7500
Výše plnění ze swapu		-	- 2500	2500	7500
Reálná hodnota včetně plnění		6 732,4	5 281,6	9861,4	0
Výše pohledávky ze swapu	9 818 367	9 902 563,9	10 001 662	10 001 839,7	0
Výše závazku ze swapu	9 819 030	9 896 988,3	9 986 817,1	9 991 731,6	0

Zdroj: Vlastní výpočty

[47] DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008. s. 260

Konkrétní účtování jednotlivých účetních operací na rozvahových i podrozvahových účtech.

Obrázek 8: Účtovámí měnového swapu

Rozvahové účty

22X – Bankovní účet

11) 2500	7) 2500
15) 7500	

37X – Pohledávky a závazky z pevných termínových operací

3) 6 732,4	6) 1 450,8
7) 2 500	11) 2 500
10) 4 579,4	14) 2 361
	15) 7 500

56X – Náklady na derivátové operace

6) 1 450,8	
14) 2 361	

66X – Výnosy z derivátových operací

	3) 6732,4
	10) 4 579,4

Podrozvahové účty

75X – Pohledávky z pevných termínových operací s úrokovými nástroji

1) 9 818 367	16)10 001 839,7
4) 84 196,9	
8) 99 098,1	
12) 177,7	

75X – Závazky z pevných termínových operací s úrokovými nástroji

17) 9 991 731,6	2) 9 819 030
	5) 77 958,3
	9) 89 828,8
	13) 4 914,5

79X – Uspořádací účet s úrokovými nástroji

2) 9 819 030	1) 9 818 367
5) 77 958,3	4) 84 196,9
9) 89 828,8	8) 99 098,1
13) 4 914,5	12) 177,7
16)10 001 839,7	17) 9 991 731,6

T_0: 1) Zaúčtování pohledávky ze sjednaného swapu

2) Zaúčtování závazku ze sjednaného swapu

T_1: 3) Zvýšení reálné hodnoty swapu

4) Zvýšení reálné hodnoty pohledávky

5) Zvýšení reálné hodnoty závazku

T_2: 6) Snížení reálné hodnoty swapu ke dni plnění

7) Zaplacena platba čistého plnění bance

8) Zvýšení hodnoty pohledávky

9) Zvýšení hodnoty závazku

T_3: 10) Zvýšení reálné hodnoty swapu ke dni plnění

11) Inkasovaná platba čistého plnění

12) Zvýšení hodnoty pohledávky

13) Zvýšení hodnoty závazku

T_4: 14) Snížení reálné hodnoty swapu v době splatnosti

15) Inkasovaná platba čistého plnění

16) Zrušení podrozvahové pohledávky

17) Zrušení podrozvahového závazku

3.3 Příklad č. 3 – Účtování opcí

Na tomto příkladu si ukážeme účtování opcí, jakožto zástupce podmíněných termínových obchodů. Ty se liší od pevných tím, že kupující má právo (nikoliv však povinnost) obchod realizovat. Naopak prodávající má povinnost na požádání obchod plnit. Opce můžeme dělit na tzv. americké opce (mohou se uplatnit kdykoliv v opční lhůtě) a evropské opce (ta může být realizovaná pouze na konci opční lhůty).

Firma XYZ nakoupila 100 kupních amerických opcí na akcie s fyzickým dodáním od firmy ABC. Realizační cena je 5 000 Kč. Tento kontrakt byl sjednán 31. ledna 200X. Opční lhůta je 2 měsíce. Firma XYZ sestavuje účetní závěrku na konci každého měsíce. Mohou nastat dvě situace.

A) Po 2 měsících se firma XYZ rozhodla realizovat opce, což znamená, že nakoupila podkladové akcie od firmy ABC.

B) Firma se rozhodla, že kupní opci na akci nakonec nevyužije.

V následující tabulce je uveden vývoj opční prémie a spotové ceny podkladové opce.

Tabulka 7: Vývoj opční prémie a spotové ceny

	T_0 – sjednání kontraktu	**T_1 – Rozvahový den**	**T_2 – Realizace opce**
Spotová cena podkladové opce	5 500	6 000	6 300
Reálná hodnota opce (opční prémie)	700	900	1 300

Zdroj: Vlastní zpracování

A) Firma se rozhodla opci uplatnit

Účtování v době sjednání kontraktu 31. ledna – T_0

O sjednaném kontraktu se bude účtovat jak na rozvahových, tak na podrozvahových účtech. Zaplacení opční prémie budeme účtovat na účet **37X – Nakoupené opce**. Souvztažně účtujeme na účet, ze kterého proběhla platba, popřípadě na účet **32X - krátkodobé závazky**. Na podrozvahových účtech se bude účtovat o hodnotě podkladového nástroje. Jelikož se jedná o *americkou* opci, nebudeme používat diskontované hodnoty v podrozvaze.

Účtování v den účetní závěrky 28. únor – T_1

Ke dni, ke kterému se vytváří účetní závěrka, dochází k přecenění opce na reálnou hodnotu. Tyto změny se pak promítnou na účet **37X – Nakoupené opce** a souvztažně na účet **56X – Náklady na derivátové operace** (při snížení reálné hodnoty) resp. **66X – Výnosy z derivátových operací** (při zvýšení reálné hodnoty). Zároveň dochází také k přecenění pohledávek a závazku na podrozvahových účtech. Podkladová akcie se přecení na aktuální spotovou cenu.

Účtování v době realizace opce fyzickým dodáním – T_2

Dochází k uplatnění opce, tedy k nákupu podkladových akcií za realizační cenu. Zároveň také bude opční prémie zahrnuta do pořizovací ceny. Dojde ke zrušení podrozvahových účtů.

Konkrétní účtování jednotlivých účetních operací.

Obrázek 9: Účtování nákupu opce a její realizace

Rozvahové účty

22X – Bankovní účet

	1) 70 000
	7) 500 000

25X – Majetkové cenné papíry k obchodování

7) 500 000	
8) 130 000	

37X – Nakoupené opce

1) 70 000	8) 130 000
4) 20 000	
6) 40 000	

66X – Výnosy z derivátových operací

	4) 20 000
	6) 40 000

Podrozvahové účty

75X – Pohledávky z opčních operací	
2) 550 000	9) 600 000
5) 50 000	

75X – Závazky z opčních operací	
10) 500 000	3) 500 000

79X – Uspořádací účet s akciovými nástroji	
3) 500 000	2) 550 000
9) 600 000	5) 50 000
	10) 500 000

Zdroj: Vlastní

T_0: 1) Nákup opce – platba opční prémie.

2) Pohledávka ze zakoupené opce.

3) Závazek ze zakoupené opce.

T_1: 4) Zaúčtování zvýšení reálné hodnoty opce.

5) Zvýšení hodnoty podrozvahové pohledávky vlivem zvýšení hodnoty podkladové akcie.

T_2: 6) Zvýšení reálné hodnoty – ocenění opce k okamžiku realizace

7) Uplatnění opce fyzickým dodáním – nákup akcií za realizační cenu.

8) Zahrnutí vnitřní hodnoty opce do pořizovací ceny akcií.

9) Zrušení podrozvahové pohledávky

10) Zrušení podrozvahového závazku

B) Firma XYZ se rozhodla opci neuplatnit

Účtování v čase T_0 a T_1 bude naprosto stejné jako u možnosti A. V čase T_2 nedochází k realizaci. Operace 1) – 6) zůstávají stejné. Místo operace 7) a 8) dojde k odúčtování reálné hodnoty opce z účtu **37X – Nakoupené opce** souvztažně na účet 56X – **Náklady na derivátové operace.** Účetní operace 9) a 10) jsou opět stejné.

Nyní si ukážeme, jak o stejném kontraktu bude konkrétně účtovat firma ABC, která prodala kupní opci.

Obrázek 10: Účtování prodeje opce

Rozvahové účty

22X – Bankovní účet

1) 70 000	7) 630 000
8) 500 000	

25X – Majetkové cenné papíry k obchodování

7) 630 000	8) 500 000
	9) 130 000

37X – Prodané opce

9) 130 000	1) 70 000
	4) 20 000
	6) 40 000

56X –Náklady z derivátových operací

4) 20 000	
6) 40 000	

Podrozvahové účty

75X – Pohledávky z opčních operací

2) 500 000	10) 500 000

75X – Závazky opčních operací

11) 600 000	3) 550 000
	5) 50 000

79X – Uspořádací účet s akciovými nástroji

3) 550 000	2) 500 000
5) 50 000	11) 600 000
10) 500 000	

Zdroj: Vlastní

T_0: 1) Prodej opce – inkaso opční prémie.

2) Pohledávka z prodané opce.

3) Závazek z prodané opce.

T_1: 4) Zaúčtování zvýšení reálné hodnoty prodané opce.

5) Zvýšení hodnoty podrozvahového závazku vlivem zvýšení hodnoty podkladové akcie.

T_2: 6) Zvýšení reálné hodnoty prodané opce – ocenění opce k okamžiku realizace

7) Nakup podkladových akcií za spotovou cenu z bankovního účtu

8) Uplatnění opce fyzickým dodáním – prodej akcií za realizační cenu.

9) Zahrnutí vnitřní hodnoty opce do prodaných akcií.

10) Zrušení podrozvahové pohledávky

11) Zrušení podrozvahového závazku

Pokud by firma XYZ opci neuplatnila, pak by prvních šest operací bylo shodných. Poté by následovala 7. operace, kde by byl zůstatek na účtu **37X - Prodané opce** odúčtován ve prospěch účtu **66X – Výnosy z derivátových operací**. Následně by došlo ke zrušení podrozvahové pohledávky a závazku.

Závěr

Význam finančních derivátů v dnešní době neustále roste. U nás byl významným dnem 5. říjen 2006, kdy se začalo obchodovat s deriváty na pražské burze. Ve světě došlo k nejvýznamnějšímu rozšíření v 70. a 80. letech, kdy finanční deriváty zažili obrovský boom. Existují 3 motivy nákupu derivátů a to spekulace, zajištění či arbitráž. V praxi je ovšem většinou obtížné zjistit, za jakým účelem kdo finanční deriváty nakupuje.

Já jsem se ve své práci snažila co nejlépe vysvětlit pojem derivát ze tří různých hledisek, a to z ekonomického, právního a účetního hlediska. Právě účetní vymezení je pro mou práci nejdůležitější, jelikož z něho vychází pravidla pro účtování derivátů. Nutno podotknout, že právní úprava derivátů je v české legislativně značně chaotická a nedostačující. Stejně tak poněkud nejednoznačná až chaotická je úprava zajišťovacích derivátů, a to konkrétně účtování změny reálné hodnoty zajišťovacího derivátu.

Dále jsem se snažila o co nejlepší vysvětlení účtování derivátů, kde jsem rozdělila dobu držení derivátu na sjednání, samotné držení a ukončení derivátového kontraktu. Zaměřila jsem se na jednotlivé operace, které v těchto fázích probíhají. Pomocí přehledných schémat jsem se snažila, aby práce byla co nejsrozumitelnější a vedla k pochopení dané problematiky i širší veřejností. Ve třetí části práce jsem se zaměřila na tři konkrétní případy účtování derivátů. A to na zaúčtování nákupu měnového forwardu, úrokového swapu a také na nákup i prodej opce. V této práci jsem se nezabývala obecným oceňováním derivátů, jelikož tato problematika je značně rozsáhlá a byla by vhodným tématem pro celou bakalářskou práci. Pouze ve třetí části jsem na konkrétních příkladech ukázala ocenění jednotlivých typů derivátu.

Můj názor je ten, že finanční deriváty jsou velmi zajímavým finančním instrumentem, který by se určitě neměl v dnešní době přehlížet. Znalost účtování tohoto nástroje by měla být rozšířenější, a podle mého názoru by se měla tato tématika více objevovat i v základních učebnicích účetnictví, ve kterých zatím převážně chybí.

Seznam použité literatury a dalších pramenů

Literatura:

- DVOŘÁK, P.: *Deriváty.* 2. vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2008, 298 s., ISBN 978-80-245-1435-2
- DVOŘÁK, P.: *Finanční deriváty.* 3. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1998. 237 s. ISBN 80-707-9633-2
- JÍLEK, J.: *Finanční a komoditní deriváty.* 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002, 423 s. ISBN 80-247-0342-4
- JÍLEK, J.: *Finanční a komoditní deriváty v praxi.* 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2005, 630 s. ISBN 80-247-1099-4
- JÍLEK, Josef - SVOBODOVÁ, Jitka. *Účetnictví bank a finančních institucí 2009*. 7. vyd. Praha: Grada, 2009. 584 s. ISBN 978-80-247-3048.
- KOVANICOVÁ, D.: *Abeceda účetních znalostí pro každého*. 18. vydání. Praha: Polygon, 2008, 413 s. ISBN 978-80-7273-152-7
- SEDLÁČEK, J.: *Účetnictví podnikatelů po vstupu do Evropské unie*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, 273 s. ISBN 80-7179-859-2
- STROUHAL, J.: *Deriváty v účetnictví podnikatelů*. 1. vydání. Brno: CP Books, 2005,109 s. ISBN 80-251-0754-X
- ZÁŠKODNÝ, P.; PAVLÁT, V.; BUDÍK, J.: *Finanční deriváty a jejich oceňování*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. 161 s. ISBN 9788086754734

Elektronické zdroje:

- *Business center.cz:* Zákon o účetnictví [online], [cit. 2010-05-10], dostupný na <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/ucto/>
- *Business center.cz:* Zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, [cit. 2010-05-10], dostupný na <http://business.center.cz/BUSINESS/PRAVO/ZAKONY/podnikani-na-kapitalovem-trhu/>
- *Business center.cz*: České účetní standardy pro účetní jednotky, které účtují podle vyhlášky č. 500/2002 Sb., [cit. 2010-05-10], dostupné na
- < http://business.center.cz/business/finance/ucetnictvi/ceske-ucetni-standardy/podnikatele/>
- *Business center.cz:* Opatření čj. 281/89 759/2001 - účtová osnova a postupy účtování pro podnikatele, [cit. 2010-05-10], dostupné na <http://business.center.cz/business/finance/ucetnictvi/postupy/>

Seznam obrázků

Obrázek 1: Schéma účtování sjednání derivátového kontraktu v rozvaze ..... - 27 -
Obrázek 2: Schéma účtování sjednání derivátového kontraktu na podrozvahových ... . - 28 -
Obrázek 3: Schéma účtování finančních derivátů při změně reálné hodnoty na rozvahových účtech. ..... - 31 -
Obrázek 4: Schéma účtování změny reálné hodnoty derivátového kontraktu na podrozvahových účtech. ..... - 32 -
Obrázek 5: Schéma účtování finančních derivátů při ukončení kontraktu na rozvahových účtech ..... - 34 -
Obrázek 6: Schéma účtování ukončení derivátového kontraktu na podrozvahových účtech. ..... - 35 -
Obrázek 7: Účtování měnového forwardu ..... - 40 -
Obrázek 8: Účtovámí měnového swapu ..... - 46 -
Obrázek 9: Účtování nákupu opce a její realizace ..... - 48 -
Obrázek 10: Účtování prodeje opce ..... - 50 -

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj úrokových sazeb, forwardového a spotového kurzu v jednotlivých obdobích ..... - 37 -
Tabulka 2: Vývoj úrokové sazby 6M PRIBOR ..... - 42 -
Tabulka 3: Základní údaje a výpočet hodnoty pohledávky ze swapu ..... - 42 -
Tabulka 4: Základní údaje a výpočet hodnoty závazku ze swapu ..... - 43 -
Tabulka 5: Údaje a výpočet reálné hodnoty swapu ..... - 44 -
Tabulka 6: Vývoj reálných hodnot swapu, výše plnění, výše pohledávky a závazku v jednotlivých časech. ..... - 45 -
Tabulka 7: Vývoj opční prémie a spotové ceny ..... - 47 -